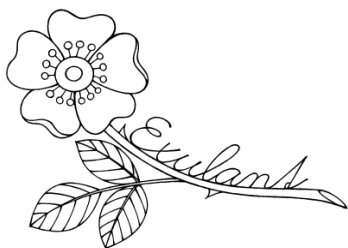

INFORMAČNÍ VĚSTNÍK č. 48 (2/2019)

zapsaného spolku

EXULANT

Milí čtenáři,

kázáním Mgr. Jiřího Tomeše a přednáškou doc. Dr. Petra Macka z Evangelické teologické fakulty, které otiskujeme, se ještě vrátíme k loňskému setkání v Trpístech a k naší konferenci v Plzni. Dále v tomto věstníku chceme upozornit na letošní 270. výročí založení exulantských osad Husince a Velkého Tábora v Dolním Slezsku.

V květnu se mnozí z nás sešli v Oráčově při odhalení pamětní desky manželům Jelínkovým, v červnu jsme vyjeli na třídní zájezd do Polska (Kłodzko, Piława Górna, Ziębice) a po zajímavých místech severní Moravy. Myslím, že obě akce byly zdařilé a přinese o nich více informací v příštím věstníku.

Srdečně zveme k dalším setkáním – re-emigrantů, jejich potomků a přátel na hřišti **v Trpístech 25. srpna 2018 ve 14,00 hod.;** k druhému **setkání rodu Mundilů** ve dnech **27.-29. září** v Proseči (bližší informace na <http://mundil-home.de/2018/07/29/mundil-treffen-2019/>) a na letošní **konferenci a členskou schůzi spolku EXULANT 12. října v Praze.** Pozvánka na konferenci a program jsou na poslední straně věstníku. Rok 2020 je kromě 400. výročí bitvy na Bílé hoře i rokem 350. výročí úmrtí Jana Amose Komenského. Připomeňme si společně toto výročí účastí na **12. ročníku Memoriálu J. A. Komenského.** Bude se konat v sobotu 1. února 2020. Sraz bude jako obvykle v 11 hod. u železniční zastávky v Žacléři.

Velice děkuji Vám všem, kdo naši činnost jakýmkoli způsobem podporujete. Spolek

Exulant skutečně existuje jen díky podpoře svých členů.

Jan Bistranin

BĚH VÍRY

„Proto i my, obklopeni takovým zástupem svědků, odhodme všecku přítěž i hřích, který se nás tak snadno přichytí, a vytrvejme v běhu, jak je nám uloženo, s pohledem upřeným na Ježíše, který vede naši víru od počátku až do cíle.“
Žd 12,1 – 2a

Je důležité připomínat si minulost. Dnes je to důležité o to víc, když jsou lidé, kteří minulost zpochybňují a znevažují. Pustíte-li si rádio, možná tam uslyšíte píseň, kde se zpívá: „minulost je fake“ [čti „fejk“] – tedy něco falešného, něco, co vlastně neexistuje. Mnohdy ztrácíme povědomí o tom, co je za námi. V souvislosti s 50. výročím od srpnové invaze v roce 1968 jsem zaregistroval v České televizi anketu, kde mladí lidé odpovídali, co se toho léta stalo – přibližně jedna třetina o těchto událostech neměla ponětí – důkaz důležitosti připomínání si minulosti.

Znamé heslo praví: „Kdo nezná svou historii, je nucen si ji zopakovat“ – třeba dělat znovu stejné chyby. O tom svědčí i Písmo: „Jako se pes vrací ke svému zvratku, tak hlupák opakuje svou pošetilost“ (Př 26,11).

Písmo nás také vyzývá, abychom si připomínali důležité události – především v duchovním životě. Hospodin vyzýval Izraelce: „Připomínej si celou tu cestu, kterou tě Hospodin, tvůj Bůh, vodil po čtyřicet let na poušti, aby tě pokořil a vyzkoušel a poznal,

co je v tvém srdci, zda budeš dbát na jeho přikázání, či nikoli“ (Dt 8,2). Když si tyto události připomínáme, vede nás to k novému uvědomění Božího vedení, ale také ke vděčnosti, spokojenosti, radosti.

Čteme, že jsme obklopeni svědky. Autor listu Židům poukazuje na zástup svědků, který nás předešel. Vzpomeňme na ně! Na jiném místě zase píše: „Mějte v paměti ty, kteří vás vedli a kázali vám slovo Boží. Myslete na to, jak dovršili svůj život, a následujte je ve víře! Ježíš Kristus je tentýž včera i dnes i na věky“ (Žd 13,7n). Nejen ty, kteří vedli, ale doplňme: předešli, vyšlapali cestu, modlili se za nás, byli našimi souputníky. Vždyť křesťanská víra není pouze záležitostí jednotlivce, ale celého společenství.

Ten „oblak svědků,... který nás předešel“ měl někam namířeno, někam šel: směrem k nebeskému domovu. „Co by si jen naši předkové počali a kam by se jen dostali na své dvě stě nebo ještě víceleté cestě strádání a odříkání a kam by došli, kdyby neměli před sebou nebeský cíl a kdyby je neposilovala víra Beránkova?“ (Vlastimil Pospíšil, Návrat domů).

Historie je pěkná, zajímavá věc, ale Ježíš Kristus není pouhá historie. On je stále stejný, tehdy (v historii) jako dnes. Jeho milost trvá. Stále chce a má být základem života pro všechny generace křesťanů. Základem, na kterém můžeme stavět.

Je za námi oblak svědků. Ti nás předešli, a tak vytrvejme v běhu. To přirovnání k běhu je velmi zajímavé. Dnes je běhání moderní (zvláště ve větších městech). Není to ale vždy příjemné. Kdo chce běhat, musí se čas od času přemoct a vyrazit. Leckdy bývá běhání spojené s bolestí. Osobně žádným běžcem nejsem. Ale vzpomínám si na jednoho svého kamaráda, který běhal rád a rád také závodil. Snažil se mi vysvětlit, jak je to úžasné, a vzpomínal přitom na nějaký závod, kdy ze sebe opravdu vydal vše, doběhl do cíle, a vysílen se pozvracel. Nechápete? Ani já ne. Tenkrát jsem se na něj díval, jako by přiletěl z Marsu. Běh bývá namáhavý, vyčerpávající,

někdy v něm necháme všechno. Ale křesťan smí vědět, že je před ním cíl, kde se setká se svým milovaným Pánem.

Připojme se k duchovní pouti (která má charakter běhu či zápasu) těch, kteří nás předešli. Buďme aktivními účastníky tohoto běhu – tehdy to má smysl.

Jsme vyzváni taktéž k odložení přítěže. Atleti dnes nosí co nejpřílehavější oblečení – kvůli odporu vzduchu. Dříve běhali dokonce nazí. Odložit přítěž znamená odložit vše špatné – špínu a přemíru špatnosti (různé přítěže, které nás mohou zdržovat od následování Krista: domnělé „nutnosti“, nezdravé vztahy, majetek, bezpečí, prestiž, hřích). O tom, jak je důležité se toho zbavovat, vypráví jistý Ricardo Semler ve své knize: „Měli jsme ještě jednu poradu..., když došlo na diskusi o nákupu padesáti skříněk v hodnotě padesáti tisíc dolarů. Toho dne jsme ale nekoupili ani jednu skříňku určenou ke skladování dokumentů. Místo toho jsme se rozhodli zastavit firmu na půl dne a udělat první pololetní inspekci složek a uklidit... Naše pokyny byly jednoduché: řekli jsme každému, aby se podíval do každé složky a aby se zbavil každého nedůležitého kusu papíru... Byl jsem jedním z největších ‚tvůrců‘ složek ve firmě, měl jsem čtyři velké skříňky a žádost o další dvě. Po úklidu jsem potřeboval pouze jednu skříňku a takto podobně to vypadalo v celé firmě... Úklid pokračoval tak dobře, že když všichni skončili, firma Semco prodala v aukci tucty nepotřebných skříněk.“

Jsou tu zkrátka přítěže, které máme jako by navíc, se kterými se těžko běží – udělejme u sebe takovou „inventarizaci“.

A běžme s pohledem upřeným na Krista. Upřený pohled? V dnešní nesoustředěné době? Základním orientačním bodem v běhu víry je nám Ježíš, který tou cestou prošel dříve a nyní je v cíli. Na něj je třeba mít stále upřený pohled.

Jak to dopadá, když ztratíme zaměření? Během Her dobré vůle v Edmontonu v Kanadě se štafety na čtyřikrát sto metrů účastnil tým z Jamajky. Závodník, který se chystal, že

270 LET OD ZALOŽENÍ EXULANTSKÝCH KOLONIÍ FRIEDRICHŮV TÁBOR A HUSINEC

*Skrovná strava, bídný kvartýr, oděvy strhané
lepší než svědomí cejchované...*

poběží jako třetí v pořadí, měl kamaráda, který právě závodil nedaleko na též stadionu v jiné disciplíně. Když čekal na předávku štafety, na okamžik se rozhlédl, jestli ho třeba neuvidí. Byla to obrovská chyba! V tom okamžiku přiběhl ten, kdo dobíhal druhý úsek závodu, a místo předání štafety do něho vrazil. Tým Jamajky prohrál, protože se jeden z běžců na chvilku zadíval nesprávným směrem. Nesledoval svůj závod, ale závod někoho jiného.

Na koho se díváš? Na Krista nebo na svět kolem? Nebo na jiné křesťany?

Je důležité připomínat si víru předků (nesetkávat se jen proto, že nás spojuje vzdálená příbuznost, vzpomínky). Jejich osobní víra v Krista musí být i naší osobní vírou. Ne historickou záležitostí.

Chceme společně putovat do nebeského domova? Kdosi řekl: „Cesta do nebe vede po zemi“. To znamená, že je také prašná a nelehká. Buďme tu navzájem jeden pro druhého, navzájem se povzbuzujme, abychom došli, buďme si vzájemně oporou. Můžeme tu být i proto, abychom křísili víru těch, kdo umdlévají.

My lidé často padáme od extrému k extrému: buď žijeme v minulosti až příliš, nebo na ni úplně zapomínáme. Je důležité si připomínat, někdy ale není od věci zapomínat (také druh odhazování). „Bratří, já nemám za to, že jsem již u cíle; jen to mohu říci: zapomínaje na to, co je za mnou, upřen k tomu, co je přede mnou,...“ (Fp 3,13). Dejme si pozor. Můžeme mít historické dědictví (vzpomínat a připomínat si), ale víra se může stát pouhou historickou relikvií.

Život je o tom, že si připomínám a jsem vděčný za to, co Bůh udělal v mém životě (i v životě mých předků) a život je také běh dopředu, ne běh dozadu, běh, ne chůze. Ne stání, sezení, ležení nebo zůstávání na místě, ale pohyb. Pohyb směrem k domovu.

*Jiří Tomeš
(kázání v Trpístech 2018)*

O Husinci v jižních Čechách, který je spojen se jménem Jana Husa, ví snad každý český školák. Na Husinec ve Slezsku, který založili čeští exulanti ve vzpomínce na Jana Husa, bychom se asi marně doptávali. Ví o něm jen několik málo historiků, lidé zajímající se o exulantské dějiny a potomci exulantů, kteří na Husinec vzpomínají jako na svůj ztracený domov, jejichž počet se však už pomalu blíží k nule. Podobné je to s Tábořem v Čechách a s českým Tábořem ve Slezsku.

Vžít se dnes do situace exulantů, kteří Husinec a Tábor zakládali, jistě není snadné. Dnešní šťastnější mezicírkevní vztahy staví na tom, co je křesťanům společné, a proto je těžké dotýkat se starých ran a doby, kdy tomu bylo naopak. Kdybychom však utrpení exulantů chtěli zapomenout a zamlčet, bylo by to nepoctivé a o přišli bychom nejen o jejich negativní zkušenosti, které nás učí křesťanské pokoře a snášlivosti, nýbrž také o mnohá svědectví jejich víry. Situaci exulantů nám přibližují zvláštním způsobem exulantské písně, kterých je v různých v exilu vydaných zpěvnících nemálo. Exulanti zpívali o svém přestálém utrpení, o svém selhávání a obtíženém svědomí, o strachu z pronásledování i z emigrace, o naději na život ve svobodné zemi, o zklamáních v cizí zemi, o odmítání a ponižování, o chudobě a bezvýhodnosti, o vytrvalé víře v Boží pomoc.

Opustit sociální zázemí a svou materiální jistotu bylo v 18. století velkým rizikem, a nemalým rizikem byla také cesta přes hranice, protože pro poddané byla emigrace trestná. Když se za první pruské války naskytla dobrá příležitost odejít do emigrace bezpečně pod ochranou pruského vojska, mnohé rodiny, které o emigraci už dlouho uvažovaly, příležitost využily. Kdo déle přemýšlel,

vhodný čas promeškal a o několik měsíců později musel cestu do emigrace zas riskovat. Pruský král v první válce o Slezsko nabízel pronásledovaným nekatolíkům svou ochranu a sliboval mnoho, co nemohl dodržet.

V městečku Münsterbergu se od poloviny února do počátku května 1742 sešlo zhruba 1100 exulantů a přicházeli další. 11. června byl uzavřen vřatislavský mír, cesta do emigrace se stala zas nebezpečnou, ale naděje na českou exulantskou kolonii s českým kostelem a kazatelem, jak sliboval pruský král, ještě nějaký čas nové exulanty přitahovala. Avšak Češi v Münsterbergu museli udělat biblickou zkušenost, že na knížata se nemá člověk spoléhat. V srpnu zemřel i luterský kazatel Liberda, jehož jméno exulanti znali a jemuž důvěřovali a který exulantskou záležitost ve Slezsku s králem dojednal. Nalézt náhradu se nedařilo. Odkázání ve věcech duchovních i materiálních jen sami na sebe se exulanti dostávali stále více do bezvýchodné situace. Pořádek ve sboru si příkladně udržovali, ale u úřadů neměli zastání, těžko se s úředníky dorozumívali a sužovala je materiální bída. Mnozí exulanti byli nuceni odejít za prací, dostali se až na polskou hranici a ačkoliv jim byl do Polska vstup zakázán, našli na polské straně přesto několik přátel a rádců. Do Münsterbergu přišel zatím v létě 1744 exulantům zcela neznámý reformovaný kandidát teologie jménem Václav Blanický a byl ochoten pomoci. Otcové rodin o reformované církvi mnoho nevěděli. Pomoc potřebovali, ale biblické učení a jejich víra neměla utrpět škodu. Čeští sedláci si museli reformovaného kandidáta sami přezkoušet, zda věří jako oni. Na biblické věrouce jim velmi záleželo, církevní příslušnost byla jen vnější forma. Před úřady, které této lhostejnosti exulantů k oběma v Evropě uznávaným evangelickým církvím nerozuměly, vysvětlili Češi předstih české reformace. Prohlašovali se za České bratry a o starých Českých bratřích byli přesvědčeni, že věřili všecko, jak to stojí v Bibli. Prosadit reformovaného kazatele proti luterské konzistoři nebylo snadné. Češi hladověli, králem slíbená svobodná

půda nebyla v dohledu. Blanický dělal víc, než mohl. Vychován k šlechtické hrdosti, chodil v Holandsku ode dveří ke dveřím prosit o peníze a snažil se nedbat opovržlivých slov panských služek. Nasbírané peníze zůstaly uloženy v Berlíně a münsterberští Češi hledali vhodnou půdu k založení kolonie. Od polské hranice bylo slyšet přání, aby byla půda hledána tam, kde se Češi s okolním obyvatelstvem snáz dorozumívají. Münsterberští si přáli zůstat co nejbližší české hranice, ale královské úřady dbaly na to, aby byl k české hranici dodržen náležitý odstup a nebyly ochotny s každou koupí půdy souhlasit. Ztroskotalo jednání o koupi vsi Prušlice u polských hranic i jednání o koupi půdy v kladském hrabství. Čechům byla nabídnuta ne příliš levná koupě dvou poplužních dvorů u Střelína. Münsterberští nakonec souhlasili, ale museli zjistit, že suma uložených peněz v Berlíně se podstatně ztenčila, protože berlínský český kazatel použil část peněz svévolně jinak. Zklamání a mrzutosti. Blanický jel znovu prosit o peníze, tentokrát do Švýcarska.

Češi u polské hranice rozhodnutí Münsterberských těžce nesli. Neměli mnoho chuti vracet se mezi Němce, jimž nerozuměli. Několik přátel z řad polské reformované šlechty pomáhalo hledat řešení exulantské nouze. Jejich rada stála za úvahu: exulantům se nabízela žádost o přenechání pustého vřesoviště v baldovickém lese, patřícího k wartemberskému panství. Polská šlechta, která měla na založení české kolonie u polské hranice svůj vlastní zájem, byla dobře informována: majitel wartemberského panství Ernst Johann Biron se nacházel v ruském vyhnanství, prozatímní správa panství byla v rukou pruského krále. Koncem roku 1748 žádalo 34 českých rodin pruského krále o dovolení usadit se na baldovickém vřesovišti. O jménu své kolonie nemuseli Češi dlouho přemýšlet. Ve vzpomínce na husity, o nichž si vyprávěli, ji nazvali Tábor a z vděčnosti pruskému králi to měl být Friedrichův Tábor. 24. února 1749 bylo založení kolonie Friedrichův Tábor pro 50 českých hospodářů povoleno. Každý hospodář dostal vyměřen

stejný podíl půdy, deset let byli kolonisté svobodni ode všech povinností vůči vrchnosti i králi a jim i jejich potomkům byla zaručena osobní svoboda. Po uplynutí deseti let měli místo roboty odvádět vrchnosti 3 toлары ročně za každou usedlost. Dřevo ke stavbě domů dostali zdarma, každá rodina dostala 22 tolarů a 9 grošů z pruských sbírek, a také z Blanického holandských sbírek jim příslušel úměrný podíl.

Když se kazatel Blanický 23. března 1749 vrátil ze Švýcarska do Münsterbergu, pracovali Táborští už na svých domcích a podílech písčité půdy u polské hranice a münsterberští Češi se chystali převzít starost o dobytek na poplužních dvorech u Střelína. Münsterberští domorodci se těšili, že se zbaví zbedačelých českých uprchlíků, jejichž počet převažoval počet domácích obyvatel.

Kazateli Blanickému kazila radost trpká zkušenost se svým berlínským kolegou Johannem Theofilem Elsnerem, který se cítil povolán zasahovat do slezských exulantských záležitostí a založení kolonie u Střelína nepřál. Peníze na koupi poplužních dvorů ani s výnosem švýcarské sbírky nestačily. Suma uložená v Berlíně se zas ještě snížila o podíl přenechaný Tábořským a královské úřady upíraly münsterberským Čechům podíl na pruských sbírkách v naději, že jejich kazatel opatří další peněžitou podporu ze zahraničí. Blanický se však bál žádat od ochotných dárců příliš mnoho. Protiagitace z Berlína zviklala některé exulanty, kteří se rozhodli nezadlužovat se a raději zůstat v Münsterbergu. Nakonec však byla jistá částka z pruských sbírek přece jen uvolněna a prodejní cena snížena na 10500 tolarů, ale Češi se museli 3217 toлары zadlužit.

Po sedmi letech bídy, utrpení a velkého umírání v Münsterbergu vzešla Čechům naděje na nové hospodářské začátky. 30. dubna 1749 podepsal král předloženou mu kupní smlouvu a dal souhlas k založení exulantské kolonie, kterou Češi ve vzpomínce na Jana Husa nazvali Husinec. Král dal Čechům do užívání starý, šindelem krytý hřbitovní kostel, což nemálo pobouřilo místní obyvatelstvo, ale král se tak zbavil svého slibu, že

exulantům kostel postaví. (Kostel však směli i nadále používat také poddaní z přilehlých vesnic, jak jej užívali dosud.) Češi se stali majiteli dvou popluží o rozsahu 300 ha půdy, k čemuž patřily dvě obytné stodoly, chlévy, ovčín, hospodářské nářadí, 500 ovcí, 24 krav, 1 býk, 18 koní, 5 prasat a drůbež. V poměru k tábořským kolonistům to bylo velké bohatství, a také půda byla lepší. Ale dvory byly zanedbané, dobytek nemocný, na koupené půdě lpěla královská daň ve výši 294 tolarů a 20 grošů ročně a dědičný pacht po 8 zlatých, pro něj nebylo odkladu, a splácen musel být i dluh. Se stavebním dřevem dělaly královské úřady drahoty. Nakonec bylo povoleno 1500 kmenů, ale kolonisté museli platit dřevorubeckou mzdu. Půda byla rozdělena na nestejně podíly (podle jakosti) o rozměrech mezi 6 až 9 jitry. V Husinci se sešlo zhruba 150 českých rodin, z nichž první část slavila 8. června 1749 v hřbitovním kostele své první bohoslužby.

V obou českých koloniích, Táboře i Husinci, žili exulanti velmi chudě. V Táboře žilo v roce 1750 už 75 rodin a obec byla zadlužena 400 toлары. Táborští si vybrali kazatele v polské Jednotě bratrské, ale královské úřady se vzdor královským slibům zdráhaly jej platit. Proti varování Blanického a bez jeho vědomí se pokusili Táborští získat podporu ze Švýcarska, ale Švýčari už nechtěli platit za sliby pruského krále. Kazatel Kaluski sloužil dva roky bezplatně a žil ze svých úspor, než se konečně jeho záležitost vyřešila a plat z královské pokladny dostal. Fara byla v roce 1750 postavena, ale stavba kostela vázla. (Teprve v červnu 1773 mohli Táborští začít se stavbou hrázděného kostela a v roce 1776 mohl být slavnostně otevřen.)

Do Husince i do Tábora přicházeli stále noví exulanti. Ačkoliv měli být posíláni do Berlína, mnozí přece ve Slezsku zůstávali, exulantské kolonie se přelidňovaly a musely být zakládány další.

První dvě exulantské kolonie ve Slezsku prošly svou 200 let trvající historií. První generace kolonistů byla vystřídána druhou, třetí a dalšími, vzpomínky na domovy ve východních, severních a středních Čechách se

už jen tradovaly a bledly, ale česká Bible a zpěvník zůstávaly a byly pilně používány. O udržení svých českých škol museli potomci exulantů stále znovu bojovat, až v roce 1873 svůj boj s konečnou platností prohráli. V německých školách jim bylo vštěpováno německé vlastenectví. Nakonec byli ochotni chovat se jako němečtí vlastenci, ale nechtěli se vzdát své české řeči a biblického odkazu svých předků. Byly jim však omezovány i české bohoslužby.

Táborské vrchnosti se nelíbilo právo obyvatel kolonie sbírat v lese soušky na otop. Nabízela jim jednorázovou náhradu za zrušení privilegia. Češi žádali více půdy a kníže Biron jim pohotově nabídl přestěhování obce na prostornější místo. Táborští návrh přijali a Friedrichův Tábor byl pak v roce 1876 budován nedaleko starého místa od základu znovu. Déle zůstal stát jen starý hrázděný kostelík a nejdéle připomínaly hroby prvních exulantských generací původní kolonii. Nová byla daleko výstavnější a prostornější. Sotva se v ní život zaběhl, byli potomci exulantů zaskočeni novou velkou změnou: Po první světové válce připadl Friedrichův Tábor položením nové hranice Polsku. Takovou změnu Táborští těžko snášeli, chtěli i se svým farářem Kačerem přesídlit zpět do země otců, do právě vzniklého Československa, ale československý parlament se k potomkům exulantů nechtěl znát. Někteří Češi se pak odstěhovali do Německa. Polští zeměpáni si samozřejmě vděčnost pruskému králi Friedrichovi v názvu obce nepřáli, měla být zapomenuta. Germanizačního nátlaku se Táborští zbavili, ale byli vystaveni vlivu polonizačnímu. Do obce přibylo polských sousedů.

Husinečtí trpěli pod stále silnějším germanizačním tlakem. Po smrti faráře Chlumského v roce 1910 se snažili získat faráře z Čech, ale konzistoř to nedovolila, pochybovala, že by se z českého faráře Benjamina Fleischera mohl stát „řádný Němec“ a věděla také, že většina Husineckých německy rozuměla. Husinečtí nerovný boj prohráli a brzy museli bojovat i o své české zpěvníky. „Cizojazyčné“ zpěvníky byly zakázány nejdříve v konfirmačním vyučování a ve

shromážděních mládeže, ale brzy i při bohoslužbách. Ve dvacátém století však začala českou mládež v Husinci oslovovat probuzenecká německá mládežnická hnutí včetně nových písní. Německé školy, rozvíjející se průmysl a snadnější cestování získávaly čím dále tím větší vliv na život potomků českých exulantů, ale doma v Husinci (i v Táboře) se mluvilo česky.

Druhá světová válka udělala pod historií obou exulantských kolonií červenou čáru, učinila dvě stě let starým exulantským koloniím konec. Potomci jejich zakladatelů byli okolnostmi donuceni své domovy opustit a na jejich místa přišli noví lidé se svými zcela jinými tradicemi. Jen jména obcí zůstala osamělá, rozpačitá, svým novým obyvatelům nic neříkající. Ve světě rozptýlení poslední pamětníci, kteří ještě vzpomínají na český Tábor a Husinec ve Slezsku, odcházejí. Zůstává řádka prořídilých pramenů dokládajících bývalou existenci exulantských kolonií, exulantské písně a řádka zapsaných vzpomínek posledních českých obyvatel.

Edita Štěříková

HLEDÁNÍ MINULOSTI

Moje seznamování s Velkým Táborem, Starým Táborem, Čermínem a dalšími vesnicemi.

Narodil jsem se v roce 1948 v Československu, v malé vesnici Vrbice u Bezručovic. Vesnice měla všeho všudy 19 popisných čísel a zakrátko jen 18, když to nejnovější, trochu stranou od ostatních, vyhořelo. Rodiče se zde usadili začátkem roku 1946 na zemědělské usedlosti s přidělem 9 ha zemědělské půdy. S řadou dalších rodin v této vesnici, ale i okolních (Lestkov, Hanov, Zhořec, Kohoutov, Pačín, Kamýk, Loučky, Milkov) se vrátili do vlasti svých předků z bývalého pruského Slezska, resp. Polska (po 1. světové válce).

Do školy jsme, my školou povinní, začali chodit do Hanova, kde byla ještě klasická jednotřídka pro 1. až 5. ročník s jedním učitelem. Jelikož i tak malá vesnice, jakou je Vrbice, byla tehdy samostatnou obcí, dostala

po roce 1948 i svoji obecní knihovnu. Tu jsme jako děti občas (zvláště v zimě) využívali k zapůjčení si knih. Fond knihovny byl ovšem početně a hlavně tematicky velmi omezený. Několik knih pro děti, ty byly velmi brzy přečtené, a pak jsme probírali další, co by nás zaujalo. Samozřejmě vybavení knihovny bylo bohaté na „povinnou“ literaturu, jako byly spisy Stalinovy, jeho životopis (Leninovy spisy si nevybavuji), Gottwaldovy, dále třeba Ostrovského kniha Jak se kalila ocel (i na ni v nouzi došlo, na spisy ne) a potom, pro zdejší zemědělce velmi přínosná odborná literatura od Mičurina, další pak o novém sovětském způsobu pěstování kukuřice či zvyšování užitkovosti dojnic podle sovětského vzoru a podobně, vše naprosto nedotčené. A vzpomínám si ještě, že tam bylo asi třisvazkové dílo (román!) o zúrodnování celin, plné závazků k tomu či onomu sjezdu KSSS nebo výročí revoluce.

Zřejmě taktéž povinným vybavením byly i knihy od Aloise Jiráska. A ty mne zaujaly. To už jsem věděl z vyprávění v rodině něco o tom, že rodiče přišli (a jak) z Tábora, něco i o Čermíně, Táburku (v tamější mluvě, jinak Malém Táboře), Milenčíně, Utratě. Chodili jsme také do shromáždění baptistického sboru v Pačíně a bylo mi jasné, že pobyt v cizině (pro mne to už byla cizina) souvisel s vírou mých rodičů a dalších, kteří do shromáždění chodili. Vnímal jsem i výrazné odlišnosti v řeči mezi reemigranty a dosídlenci, pocházejícími z Čech, kteří, sice v menšině, ale také byli v uvedených vesnicích usazení. Nejvíce jsem toto vnímal asi prostřednictvím učitele, který nám, „Polákům“ (tak nám občas také říkali), dal znát, že naše čeština je někdy podivná.

Přes všechnu rozvlácnost děje a někdy až malířskou květnatost Jiráskových knih jsem u nich vydržel a během 4. a 5. třídy všechny v knihovně dostupné přečetl. Probudily můj zájem o historii a navíc, když jsem narazil v knihách Skaláci, Skály, F. L. Věk, Temno, na děj, kde byli zmíněni tajní evangelíci, podvědomě jsem věděl, že to je téma, které nějakým způsobem souvisí s rodiči a dalšími

reemigranty a vlastně i se mnou. Tehdy jsem neřešil, nakolik Jirásek vycházel z historických reálií, bral jsem to v podstatě jako skutečnost, která se stala. Až později jsem zjistil, že něco z toho je (a musí být) autorova licence, ale také, že základní kostru tvoří doložitelné události i osoby.

V době mých vysokoškolských studií jsme během hlavních prázdnin měli i další povinnosti, jako terénní cvičení či odbornou praxi. Tak se stalo, že v roce 1970 jsme dostali nabídku výměnné praxe s vysokou školou ve Vratislavi. Shodou okolností šlo o práci na okraji města, při opevňování koryta řeky Šlenzy. Napadlo mne, že by to mohla být příležitost podívat se některý víkend do Velkého Tábora, vzdáleného od Vratislavi asi 70 km po silnici E 12 na východ. Podle možností také navštívit Starý Tábora, Čermín. Požádal jsem otce, aby mi dal nějaké informace pro orientaci, když žádné podrobnější mapy u nás nebyly a nebylo jisté, zda se mi podaří mapu turisticky nezajímavého území v Polsku sehnat. Dostal jsem od ruky načrtnutou mapku se zákresem vesnic a cest, hlavní silnice z Wrocławu. Ještě mi řekl, kde v Táboře bydleli a na koho se mám obrátit o pomoc. Alespoň o zapůjčení kola, protože pěšky by to byl dost problém zvládnout více míst než jenom vlastní Tábora. Na místě jsem to pak rychle pochopil.

Pracovali jsme od pondělí do sobotního poledne, takže na cestování zbývala pouze neděle. Zjistil jsem si autobusové spojení do Bralina a podle něj také to, že mi na místě zbývá nejvýše 5 hodin času mezi příjezdem a odjezdem. Po vystoupení v Bralině jsem vyrazil do Tábora, což je asi 2,5 km ke kostelu. Nejprve na hlavní třídu vyhledat dům Rybolových a poprosit o zapůjčení kola. Pan Rybol byl otcovým spolužákem z tábořské školy a přátelili se. Už v době 1. světové války v Táboře, byť ojedinele, byli Poláci. Nebylo jisté, zda tam ještě budou bydlet, ale zastihl jsem je. Uměli ještě česky, ale hned na začátku rozhovoru mi důrazně naznačili, abych mluvil potichu, ať nikdo neslyší, že mluvíme česky, a odvedli mne

raději do domu. Když zjistili, kdo jsem, velmi ochotně mi kolo půjčili s upozorněním, abych se jinde raději rozhovorům vyhýbal. A tak jsem vyrazil, nejprve na Starý Tábor. Pro tuto cestu jsem očekával nejvíc problémů s orientací. Byl jsem informován, že místo se nachází v lese a přístup je tam možný jenom po lesních cestách. Baldovický les začíná hned u Velkého Tábora po překročení silnice a předpokládal jsem, že za 25 let už může být situace trochu jiná. Navíc otec mi zakreslil jen tu správnou lesní cestu, kterou byli zvyklí používat oni, ale ty další už ne. A ono těch cest tam hned na začátku bylo více. Vybral jsem jednu, která byla poblíž tábořského hřbitova za silnicí a vyjel. Zakrátko jsem vjel do jemného písku a na šlapání to bylo hodně znát. Hned jsem si vzpomněl, že reemigranti v Čechách měli raději kola na „balonech“, jak říkali. Považovali je za lepší právě kvůli pohybu v písčitém terénu. A také, co je to „pioch“ (polsky písek), který jim hodně ztrpčoval hospodaření (snižuje výnosy). Nejel jsem tedy cestou, kterou návštěvníci používají dnes. Z hlavní silnice odbočí u Slupi na sever na Marcinku (a dále Kobylí Horu nebo Ostřešov), po 3 km narazí na výraznou a dobrou lesní cestu vpravo a pak je to necelý kilometr lehké chůze.

Nevěděl jsem, kde přesně hledat, a hlavně co na místě zbylo po původní vesnici, jak vypadala zástavba. Věděl jsem o přestěhování vesnice někdy v 2. pol. 19. stol., že se tím z původního Velkého Tábora stal Starý Tábor. Že původní vesnice byla dřevěná a že většinu dřeva si Češi postupně odvezli do nové vesnice pro vedlejší stavby nebo na topení. Co tedy mohlo zůstat na místě? Kupodivu mne vybraná cesta dovedla na místo a celkem rychle jsem to poznal, tedy alespoň malou část.

Našel jsem v lese vedle cesty malý, ještě ne zcela zarostlý palouk, na kterém se vyjímal velký kámen s nápisem „STARÝ TÁBOR 1775“ a v jedné části zpustlý malý hřbitov, patrný podle několika pravidelně uspořádaných prostých zemních hrobů, tu a tam porostlých plazivou rostlinou, bez jakéhokoli označení. Pouze jediný hrob se

vyjímal svou úpravou lemovací zídka a kamennou pamětní deskou. Byl to hrob asi nejvýraznějšího faráře tábořského evangelického sboru Josefa Kačera, působícího zde v letech 1829 až 1871. Zemřel na začátku roku 1871, 5 let před stěhováním Tábora na nové místo. Usoudil jsem, že pamětní kámen s datem 1775 je zřejmě v místě, kde stával dřevěný kostel, uvedený rok mi ale jasný nebyl. Až mnohem později jsem si to potvrdil podle knihy E. Štěříkové „Pozvání do Slezska“, kde uvádí, že v červenci roku 1775 byly v kostele konány první bohoslužby. Okolí palouku jsem našel už souvisle zarostlé borovým lesem. Pokoušel jsem se chvíli najít nějaké známky po staveních, třeba vyrovnání terénu nebo něco z kamene, jako základovou zídka pod trámy či rohové základní kameny budov, ale nikde nic, vůbec nic. Ono se také těžko hledá, když není žádná představa, jak zástavba vypadala. Neměl jsem moc času, tak jsem tuto návštěvu ukončil chvilkou ztišení. Něco zvláštního, být na místě, kde už vlastně skoro nic není, ale přesto je jasné, že zde pobývalo několik generací rodiny a další osadníci, snažící se ve všelijakých zápasech žít ve víře, kvůli níž ti první opustili své domovy v Čechách. Pak jsem pokračoval vyhledat Čermín. To už jsem si byl jistější a naměřoval jízdu na východ k Malému Táboru a po vyjetí z lesa jsem odbočil na sever na Čermín. Tím jsem jenom projel po hlavní cestě na konec a zpět. Hlavní dojem z takového nahlédnutí mi zůstal z přízemních domů s nízko posazenou, často doškovou střechou a to, že už tu není taková rovina jako ve Velkém či Starém Táboře. No a pak zpátky opět okolo Malého Tábora, přes Lipník na Velký Tábor, vrátit zapůjčené kolo a pak do Bralína na autobus.

Další neděli jsem vyrazil znovu, abych se porozhlédl pěšky po Velkém Táboře, našel dům, kde bydlela rodina a udělal si celkový obrázek. Začal jsem onou výraznou hlavní třídou. Na vesnici a hlavní třída, není to omyl? Záměrně jsem tento termín použil, protože to byla jedna z prvních věcí, která mne zaskočila. Zde jsme zvyklí, že domy

většiny vesnic jsou nahloučeny blízko úzkých, často klikatých cest. I větší vesnice tak projdeme během krátké doby. Ve Velkém Táboře je ale vidět, že zakládací plán byl jiný, až velkorysý. Samozřejmě to usnadňuje i plochý terén tamější krajiny. Půdorys zastavby je rozsáhlý, obdélníkového typu cca 1,2 x 1,0 km, s polnostmi o něco více. Hlavní ulice („třída“) ve směru západ – východ je zcela přímá, délky 1030 m, s jednotnou šířkou uličního koridoru (mezi ploty) okolo 10 m. Asi v 1/3 délky od západu ji protíná pravoúhle obdobná ulice kratší a v průsečíku těchto dvou ulic, na mírně rozšířeném náměstíčku, je umístěn kostel. V jeho blízkosti pak fara a škola. Tyto dvě široké ulice pak v půdorysu tvoří výrazný kříž, a to byl zřejmě záměr zakladatelů. Zkuste se podívat do mapy, nejlépe na internetu, je to pěkně vidět. Když si doplníme ještě na obou koncích té hlavní třídy další příčné ulice o něco užší, na jižní straně spojovací ulici všech tří příčných ulic a v jižní třetině rozdělení vesnice železniční trať od západu na východ, pak máme hlavní kostru vesnice úplnou. Podél cest jsou roztroušeny domy, pozemky za nimi hned navazují. Kdo chce projít důkladně celou ves, nachodí bezmála 10 km. Našel jsem „náš“ dům i další místa, prošel skoro celou ves. Hlavní budovy už byly zděné, i když také většinou jen jednopodlažní. Několik doškových střech nebo dřevěných přístřešků jsem tu také ještě viděl, ale jinak nic zvláštního. Kostel měl ještě původní věž, ale do kostela jsem se nedostal, působilo to na mě, že je používán jako sklad. Bylo vidět počínající chátrání hlavně věže (dnes už má novou). Ostatně i řada obydlených domů na tom nebyla lépe. Poslední chvíle jsem využil k nahlédnutí do blízkého Bralina.

Asi v roce 1973 mi otec ukázal v němčině opsanou přednášku faráře Duvinage, kterou získal v rodině Hetmánkových, ze které pocházela jeho matka, moje babička. Když se jí podařilo mé pozdější manželce přeložit, získal jsem tím velmi cenný zdroj informací a jiný vhled do celé problematiky. Především o tom, kdy naši předkové z Čech odcházeli, za jakých podmínek a kam. Že vlastně zdaleka

neplatí to tradované a různě i připomínané: jsme potomky Českých bratří (myšleno Jednoty bratrské), kteří byli po Bílé Hoře kvůli víře vyhnáni z Čech. Někde jsem i slyšel, že odcházeli s Komenským a loučili se s českou zemí na Růžovém paloučku. Nebo také, že někteří jsou potomky vyhnané české šlechty. K odchodu či útěku, (ne vyhnání) vlastně došlo o více než 100 let později. To už se mi daleko více dalo do souvislostí Jiráskem popisované období temna ve stejnojmenném románu. Další souvislosti se mi objasnily v návaznostech mezi koloniemi ve Slezsku, Zelovem a později i českými osadníky (ne všemi) na Volyni.

Jak ze Zelova, tak z Volyně se několik rodin reemigrantů připojilo k baptistickému sboru v Teplé, založeném členy baptistického sboru v Čermíně. O souvislostech se Zelovem jsem trochu věděl už od otce. Zmiňoval někdy, že byl zakoupen za pruské tolary (platila tam tedy v té době pruská měna) a také, že z Tábora tam někdo pro jejich sborové začátky vezl výpomoc táborského sboru (kancionály) na trakaři. A že z Tábora chodili navštěvovat své příbuzné do Zelova. Když prý na svátek Jana (nejdelší dny v červnu) vyšli s prvním úsvitem, než se úplně setmělo byli v Zelově (ani se to nechce věřit, vzdušnou čarou to je 100 km!). Friedrichův Hradec otec v mládí několikrát navštívil, když tam vezl táborského faráře bryčkou na bohoslužby, o Husinci také věděl.

V roce 1986 jsme ve sboru BJB Teplá připravovali připomínku 40 let trvání sboru. Připravil jsem při té příležitosti přednášku na téma pohledu do historie reemigrantů, kde jsem řadu uvedených souvislostí zmínil. Po skončení mne velmi překvapilo, kolik účastníků mi přišlo sdělit, že nic z toho jim nebylo vůbec známo. Měli představu, že Zelov byl zcela samostatnou záležitostí, tedy že jejich předkové odcházeli z Čech přímo do Zelova. Dnes už, především díky obrovské práci sestry Edity Štěříkové, můžeme být poučenější. A to nejen kvůli znalosti určitých reálií, ale především, že můžeme v této historii nacházet stopy Božího působení při lidech, kteří byli ochotni svoji víru žít.

Když je tentokrát zaměřena naše pozornost na Velký Tábor a okolí, je dobré si s vděčností připomenout, že z Velkého (vlastně Starého) Tábora a Čermína vzešla iniciativa k zakoupení Zelova, ke které se pak připojovali i z dalších míst. Mnohá jména tamějších Čermínských a Táborských kolonistů se dostala do Zelova a okolí a pak ještě dále na Volyň.

Na závěr bych chtěl vzpomenout jména prvních kolonistů ve Velkém (dnes Starém) Táboře, jak je uvádí E. Štěřiková. Řada z těchto jmen se později objevuje také v Zelově, potažmo na Volyni: Applovi, Hájkovi, Hejtmánkovi, Jedličkovi, Jelínkovi, Jersákovi, Kořínkovi, Kulhavých, Latislavovi, Matysovi, Mojžíšovi, Neumanovi, Nevečeřalovi, Novákovi, Petrákovi, Poláčkovi, Pospíšilovi, Provazníkovi, Remešovi, Růžičkovi, Samkovi, Stehlíkovi, Strnadovi, Sukovi, Šimákovi, Šťástkovi, Štěpánovi, Schreiberovi, Tomešovi, Tučkovi, Utíkalovi, Veverkovi, Votýpkovi, Zitovi.

Možnost podívat se na Tábor (tak se říkalo v tamější češtině, ne do Tábora ale na Tábor) a Čermín jsem měl pak ještě v roce 1996 se sborovým autobusovým zájezdem a posledně v roce 2018 se synem Pavlem a mým bratrem MUDr. Karlem Mosesem. Navštívili jsme i menší místa jako Malý Tábor, Utrata, Milenčín. To už ale Baldovický les protínala mezi Velkým a Starým Táborem, (a Čermínem, Malým Táborem, Milenčínem) dálnice. Moji první cestu na kole by už nešlo zopakovat. Velký Tábor už má asfaltové cesty, kruhovou křižovatku, vyrostla zde řada zcela nových rodinných domů, u kterých už nejsou žádné hospodářské stavby. Ty už ostatně zmizely i u většiny starších domů. Na cestě nepotkáte koně s vozem, ani je nevidíte na poli. Zmizela většina malých políček, prohánějí se tam velké traktory, lidi na poli není vidět. Podobné změny v menším rozsahu poznamenaly také Čermín a dokonce i Malý Tábor. Velký Tábor i všechna další místa v okolí, kde čeští osadníci pobývali, doznala velkých změn, a ty budou přibývat. Stopy po nich mizí. Mnohem důležitější ale je, zda nemizí stopy víry a Božího působení

v životech potomků těchto osadníků, byť už žijících jinde.

Rudolf Jan Moses

HUSINEC PŘED 2. SVĚTOVOU VÁLKOU

Vzpomínky Bedřišky Bernhardtové

Několikrát mi bylo připomínáno, že mám napsat, co jsem prožívala v dětství, tak to chci zkusit. Nechybí mi moc do 75 roků, tak času moc nemám.

Začnu v Dolním Slezsku, tehdy v Německu, dnešním Polsku. Nedaleko Wroclawi (Breslau) byly tři české vesnice. Ve vzdálenosti 38 km byl Husinec, vesnice, ve které jsem se narodila. Pro mne byla ta vesnice krásná. Byla velká a uprostřed nebylo náměstí, ale pole a louky kolem dokola a ulice, které také směřovaly do Starého Města a potom do Střelína (Strehlen). Vesnice byla více na rovině, ale hned za ní začínaly pahorky a opodál byl krásný pohled na hory. Při jasném počasí bylo vidět až na Sněžku a z druhé strany byla vidět menší hora Zopten a roviny. Když jsem při dobrém počasí vyšla na kopec za námi, viděla jsem až do Breslau. Byl to nádherný pohled kolem dokola. Ten kopec za námi se jmenoval Ziegenberg (Kozí vrch) a naše ulice Ziegenbergreihe. Počeštili jsme si to a pojmenovali jsme kopec i ulici „Cikaberk“, takže jsem svoje dětství strávila na „Cikaberku“. V naší ulici byly domy jen na pravé straně, na jejím pravém konci se odbočilo do jiné vesnice a nalevo byla ulice, která se jmenovala Karlreihe. Tam byly samé statky. Hned první hospodářství měl Kauba, po něm se cesta jmenovala. Jeden dům byl na pravé straně, to bylo truhlářství, už nevím, jak se sedlák jmenoval, ale byly vedle sebe. Kousek od nás byla na levé straně rozbouraná stodola a vedle ní malá umělá nádrž s vodou na hašení. Té stodole jsme říkali „Kajlka buda“. Večer byla pro nás děti postrachem. Naproti našemu bydlení byla ulice „Teichreihe“, hned nalevo byla hospoda „Tscherny“ a malý obchod, kde prodávali salám, limonády, pivo, bonbony,

lízátka a cigarety. V ulici stála nalevo i na pravo další hospodářství. Na levém konci naší ulice byla cesta vydlážděná granitem, vedla ke třem domům, kde bydleli tři bratři Kypřovi. Ta cesta vedla až do města. Když se na konci naší ulice přešlo na druhou stranu, byl tam kamenolom, který se jmenoval „Pischelbruch“ (Pišl). Ještě před lomem odbočovala polní cesta doleva, kolem tří třešní, studánky, poté kolem luk do další české vesnice Kolonie. Blízko Husince byla vesnice Poděbrady (Mehlteuer), byla také česká a měla tři části – střední (Mittelmehlteuer), dolní a horní, tu jsme česky pojmenovali „Melta“

***

Moje babička se jmenovala Karoline Kupka, rozená Hazler a narodila se 4. února 1883. Děda Wilhelm Kupka, narozený 28. 10. 1877, byl zámečnický. Z tohoto manželství se narodilo nejdříve dítě, které zemřelo, potom Marta, Alfred, Marie, Frida, Karolina, Fritz a Anna. Moje maminka se jmenovala Marie a narodila se 9. listopadu 1907. Její dětství a mládí bylo velmi těžké. Děti musely chodit na borůvky, které potom prodávaly, a pomáhat u sedláka. Děda byl často bez práce, byla inflace a vypukla 1. světová válka. On musel také narukovat, a když Anně, té nejmladší, byly dva roky, byl raněn. Když ho odnášeli lidé z Červeného kříže, byl zasažen další střelou, která mu utrhla ruku a hlavu. Bylo to ve Francii 6. března 1916. Teď byly děti i babička úplně bez peněz. Žádná podpora nebyla. Babička celou noc nespala. Modlila se, prosila o moudrost, co dál. Děti byly malé. Nejstarší Martě bylo 11 roků, nejmladší 2 roky. Babička nastoupila do továrny na Starém Městě, to bylo pod Střelínem. Byl hlad. Marta dostala klíč od skříňky, kam se zamykal chleba. Ten se musel potom po krajíčku rozdělit. Fritz smlouval o krajíček chleba, že sní fundel vlasů, když dostane krajíček. Ale Marta se nedala uprosit, protože by ten krajíček večer chyběl. Brambory pečené v pekáči na vodě se rozdělovaly na díly a každý mohl sníst jen malou hromádku. Do školy šly jenom některé děti. Ty, které měly boty. Jindy si je půjčily ty druhé. A blížily se Vánoce. Vysoký

důstojník, pod kterým děda sloužil, se dozvěděl, kolik měl děda dětí a poslal babičce k Vánocům veliký balík. Maminka mi vyprávěla, jak velká to byla radost. Byly tam všelijaké užitečné, ale i dobré věci, i čokoláda. O Štědrém večeru se nejdříve dlouho zpívalo, četlo se z Bible o narození Pána Ježíše a zase se zpívalo. Potom babička přinesla košík. Ten měl na vrchu víko, a tak byli všichni plni očekávání. Děvčata dostala pannu z perníku a chlapci kluka z perníku. Na to nemohli zapomenout a dlouho na to ještě vzpomínali.

Babička ze strany otce se jmenovala Pauline, děda August Schilling a jejich děti byly August, Paul, Fritz, Ernst, Emma, Karl. Karl byl můj otec, narodil se 20. února 1905. Svatba mého otce a matky byla 1. prosince 1928. Já jsem se narodila 6. 12. 1932. To, že se budu jmenovat Frida, rozhodl strýc Alfred. Otec si přál kluka, ale když mne uviděl, tak řekl, že je rád, že mají holku. Maminka celou noc radostí nespala, protože porodní bába prohlásila, že určitě budu žít – vážila jsem přes 4 kg.

Začátek mého života si nepamatuji, jak dá rozum. Bydleli jsme v domku u tety Marty Matičkové (roz. Hazler). Maminka byla doma a tatínek jezdil do Střelína do drogerie vařit mýdlo. I když byl pokrývačem, byl rád, že tu práci měl. Každý týden dostával výplatu kolem 7 až 10 marek. Od mého rodného domu o pět nebo šest domů dál, směrem k lomu, bydlela babička. Bylo to hospodářské stavení. Dům měl dva vchody a obě poloviny domu byly stejné. Dole byla kuchyně a velký pokoj a nahoře místnost a z každé strany úzká komora, která měla šikmou střechu. Dole v jedné polovině bydlela babička a v druhé majitelé hospodářství – Bernhardtovi – otec Vilém a tři děti – Anna, Emma a Traugott. Matka jim zemřela. Před domem byl dvorek, nalevo pumpa na vodu, za dvorkem naproti obytnému domu se skladovala řepa a část brambor a ze strany dvorku byl chlév pro prasátko. Měli kočku, slepice, kohouta, husy, 2 nebo 3 krávy nebo jalovičku, a prasátko. Blízko pumpy byla

kůlna na uhlí pro nás a za pumpou stál velký ořešák, který měl velké plody. Za chlévem bylo hnojiště a z levé strany stály dva dřevěné záchody – jen vyřezaná díra na sednutí a vykonaná potřeba padala hned na hnojiště. V zimním období byl pocit (a nejen pocit), že vám zadek zamrzne, a když byl vítr, tak byl takový průvan, že jste si mysleli, že vás to vytáhne ven.

A do toho domu, k Bernhardtům, jsme se nastěhovali. To mi mohly být tak dva nebo tři roky. Nastěhovali jsme se nahoru, do té jedné místnosti a babička bydlela dole, ještě s některými svobodnými, ale dospělými dětmi. Marta byla celý týden ve Střelíně na práci. Pracovala tam se slepými. Chodila domů jen na neděli. Alfréd byl truhlář, ale nemocný. Měl v pravé ruce kostižer. Karolína se vdala. Frieda chodila do města do tkalcovny. Fritz byl zedník a Anna prodávala v drogerii ve městě, kde můj otec vařil mýdlo. Otec šel potom pracovat do kamenolomu, který byl blízko nás.

V naší místnosti stála kachlová, hráškově zelená kamna. V zimě se ještě postavila malá kamna – železná. Říkali jsme jim bubínek. Na topení se potom používal spíše bubínek, protože trvalo dlouho, než kachlová kamna začala hřát. Byly mi asi 3 roky, byla zima, maminka topila v bubínku a musela jít k pumpě pro vodu. U dveří jsme měli zámek na klíč, ale na noc zavírala dveře rýglem. Byl to zámek na zašoupanutí, asi jsem to u ní viděla, tak když šla pro vodu, jsem za ní ten rýgl zašoupla. A když se vracela, už se domů nedostala. Stála za dveřmi a radila mi, jak ho zase odšoupanout, ale já jsem to nedovedla. Bubínek byl červený, rozpálený, tak se o mne bála, abych se nespálila. Pobrekávala jsem a najednou jsem uviděla strýce Fritze v okně. Musel si postavit žebřík k oknu, a to venkovní rozbil a vnitřní otevřel. Skočil do místnosti, rýgl odšoupl a maminka mohla dovnitř. Hned na to vzal kladívko a hřebík a rýgl zablokoval, aby se to už nemohlo stát.

Na kachlových kamnech maminka vařila. V létě byl na chodbě před dveřmi pokoje sporák a na tom se vařilo. Později se koupil lihový vařič. Sporák, kde by se peklo, jsme

neměli. Na svátky se chodilo péct k pekaři. Těsto se připravilo doma, i to, co se chtělo dát na koláč, napsaly se jmenovky se jménem a jelo se k pekaři. Jezdili jsme do Melty, asi tak 1,5 km. Když jsme těsto přivezli, pekař Hanuš jej v místnosti, kde se peklo, rozválel na plechy, dal na těsto mák, drobenku nebo ovoce, co jsme přivezli. Doprostřed dal papírek se jménem a řekl nám, kdy si pro koláče můžeme přijít. Pekl i bábovky.

Když se pralo, bylo to na celý den, prádlo se vyvařilo a pak se na valše ve vaničce drhlo nejdříve bílé, pak tmavší a pak nejtmaší. Pak se zase vanička naplnila čistou vodou a prádlo se máchalo. Voda se vyměnila a zase se máchalo. A pak se muselo vyždímat v ruce a pověsit na šňůry, i v zimě ven. To pak často zmrzlo a bylo tvrdé jak prkno. Voda trochu vymrzla, a pak se teprve dosušilo doma. Žehlení byla také procedura. Železná žehlička, vzadu s okýnkem, kde bylo želízko, které se vyndalo a dalo do ohně. Když bylo rozžhavené do ruda, vložilo se pomocí háku do žehličky. Pak se žehlilo. A do ohně se dalo druhé želízko na výměnu. Později jsme měli elektrickou žehličku. Elektriku jsme měli. U lampy na stropě se našroubovala taková zástrčka a pak se teprve dala žárovka. Do té zástrčky se zapojila šňůra od žehličky. Tak moje maminka žehlila na stole. Nechala na něm ubrus a vložila na něj něco silnějšího a žehlila. Když byla tma, tak si svítila lampou.

Na chodbě stával kbelík s čistou vodou, který, když byla velká zima, i zamrzal. Chodba nebyla zateplená, a když jsem se podívala nahoru, nebyl tam žádný strop, ale byly vidět tašky ze střechy. Do přízemí vedly dřevěné schody, nenatřené, které se vždy v sobotu drhly mýdlovou vodou. Když jsem byla trochu starší, musela jsem je také drhnout. Vždy v sobotu maminka vytírala a uklízela víc než ve všední den. V sobotu, když byl úklid, se nevařilo. K obědu byly housky a teplé párky. V neděli byl vždy kousek pečeného masa a zelí. Tatínek dostal větší kousek, maminka menší a já ještě menší. Ve všední den se vařily většinou hustší polévky, bramborová kaše, lívance, pečené brambory,

vše bez masa. Nevím, kde táta bral sílu na práci v lomu.

V tu dobu tatínek pracoval od rána v lomu, v poledne přišel na oběd, ale pak zase do večera pracoval. 6. prosince jsem měla narozeniny. Jednou přišel tatínek na moje narozeniny domů a řekl mi, abych sáhla do jeho kapsy. Vytáhla jsem pomeranč a v druhé kapse ho měl také. To jsem měla velkou radost. V neděli dopoledne mne vzal za ruku a šli jsme spolu na procházku. Maminka doma pekla maso, vařila bramborové kulaté knedlíky a zelí. K obědu jsme se vrátili hladoví – a to jsme si pochutnali! V neděli odpoledne se chodilo na procházku nebo k příbuzným. Však mi také na to koupili červený slaměný klobouk, ale já jsem ten klobouk nesnášela. Smlouvala jsem, prosila jsem, trucovala, nic naplat. Klobouk se posadil na hlavu a šlo se.

Když mi bylo asi devět let, začala jsem chodit do Melty k Hanušovi pro chleba. Maminka mi dala takovou čtvercovou látku, do toho se chleba svázal dvěma konci a druhé dva konce se mi převázaly přes prsa tak, že chleba jsem měla na zádech, jako batoh. Někdy krásně hřál. Na cestu mi dali bonbon a šla jsem domů. Zaplatilo se, když k pekaři šla maminka. V pekařství to vždy krásně vonělo.

Babička dole si mlela kávu na kávo-mlýnku. V celém svém dalším životě jsem necítila tak krásnou vůni, jako když si ona vařila kávu.

Jednou, když se blížily Vánoce, jsme byli u Hanuše v Meltě péct koláče. On se zeptal, kdy si pro ně můžeme přijet a máma mi řekla: „Už jsi dost velká, tak pro ně pojeděš.“ Měla jsem saně a takovou loktuši – to byl velký kus látky, spínací špendlíky, a že mi ty koláče do látky zabalí, že mám dávat pozor a přivést je. Spínacím špendlíkům jsme říkali „hexa“. Tak jsem jela, ty dva kilometry. Všude ležel sníh a já si chtěla na zpáteční cestě zkrátit cestu přes pole. Jenže to pole bylo zorané a saně se všelijak pohupovaly, a tak koláče nakonec skončily ve sněhu. Ještě, že byly v té látce a svázané. Ale stejně

se polámaly, drobečky hodně odpadávaly. Maminka hubovala a ptala se: „Kde jsi jezdila, to není možné!“, ale stejně se to všechno snědlo.

Na podzim se vařil sirup. Koupila se cukrová řepa, ve smaltované vaničce se pořádně umyla, kartáčem se vydrhla, nařezala na plátky, ty se daly do jutového hustého pytlíku. Pytlík se lisoval, až vytekla všechna šťáva a to se opakovalo, dokud se vše neprolisovalo. Šťáva se dala do kotle a na mírném ohni se vařila a vařila několik hodin, až byla hustá, nahnědlá, a pak byl sirup hotový. Naplnily se kbelíky a celou zimu bylo co mazat na chleba a lívance.

Před Vánoci se hodně uklízelo a pekly se perníky. Ne s medem, ale se sirupem. Každý rok jsme měli stromek a babička také. Byl ověšený sladkostmi, koulemi a také stříbrnou lamelou. Na Štědrý večer bylo zvykem jíst párky, k tomu bramborový salát. A později buchtičky. To byly housky rozlámané na kousky. Nejprve se umlel mák a svařilo mléko. Ten mák se spařil mlékem a osladilo se to. Když to vychladlo, nalilo se to na housky. Velmi nám to chutnalo. Ve 4 hodiny odpoledne se šlo do kostela na bohoslužby. Šlo se do Starého Města, asi dva a půl kilometru. Mrzlo až praštělo, pořádně jsme se oblékli. Po bohoslužbách se doma roztopil bubínek a udělala večere. Po večeri se zpívaly vánoční písně, četlo se v Bibli o narození Pána Ježíše Krista. Všichni, kdo mohli, byli doma, pak jsem také dostala nějaké vánoční dárky od rodičů a tet. Když mi bylo deset roků, dostala jsem Nový zákon a zpěvník. Byl to zpěvník do modlitebny na kopci. Oboje ještě pořád mám.

Na Velikonoce jsme chodili koledovat, jak kluci, tak děvčata. Měli jsme upletené pruty, ozdobně obalené krepovým papírem. Na vršku byly z krepového papíru udělané růže z více barev a od hrotu dolů visely fábory, které byly také z krepového papíru. Nikoho jsme ale pomlázkou nebili. Jen jsme jemně zaťukali na dveře a zpívali. Já jsem zpívala: „*Povstaň srdce s radostí, hle co se dnes děje, já scházím po temnosti, neb plný naděje, Pán můj ležel v hrobě rovně v tom způsobě, jak*

když my mřeme a v hrob se béřeme.“ Byla to stará čeština. Chodil se mnou Günter Lasch-
tufků od vedle. Sama jsem mu to nabídla. On
měl totiž hezký hlas, ale zpíval falešně, a tak
nemohl chodit sám. Také byl ještě dost malý
a nikdo s ním chodit nechtěl. Později se stal
manželem mé sestřenice Rut. Chodili jsme
hlavně k hospodářům, ti měli slepice, a tak
i vajíčka. Ale několikrát dali mně vajíčko
a jemu ne. To jsem nechápala. Když jsme
skončili, tak jsem to vyrovnala na stejný
počet.

Často jsme chodili dolů k babičce. Ba-
bička velice ráda zpívala, a tak s maminkou
hodně zpívaly, vždy jen duchovní písně
z „Reichsliedu“. Byly to probuzenecké písně
a nahoře na kopci, jak se tomu říkalo, stála
modlitebna. Byl tam pěvecký sbor, až 50
zpěváků. Často přijížděl i nějaký misionář na
kázání. Byla tam i kuchyňka, a když byla
nějaká slavnost, tak se pohostilo kávou
a koláčem. Vždy v neděli večer se držela ta
hodinka a odpoledne slavnosti dětí. Měly
nedělní besídku, ve 14 hodin nebo 14.30.

Modlitebnu si sbor postavil sám z vlast-
ních peněz, a každý, kdo mohl, dal peníze na
jednu židli navíc. Vpředu to bylo zvýšené,
jako takové podium, tam seděli zpěváci.
Vzadu na stěně bylo velkým písmem na-
psáno: „Kde strávíš věčnost“, pak byla kaza-
telna, také vyvýšená a přes ni visel krásný,
černý sametový kus látky, nádherně zdobený
a na něm bylo napsáno „Jesus“. Když jsem
byla trochu starší, tak mne maminka a ba-
bička vzaly někdy večer s sebou. V zimě mi
daly ještě takový velký šátek, ještě přes
kabát, aby mi nebyla zima, a šlo se takové
dva kilometry. Celé shromáždění jsem pro-
spala, ale když zpíval sbor, tak to jsem vždy
dychtivě poslouchala.

Přišla doba, kdy jsem začala chodit do
školy. Dostala jsem novou tašku a šlo se. Se
mnou chodila Liesbet Immichová. Byla stej-
ně stará a bydlela o tři domy dál, a tak jsme
chodily společně. Vždy jsme se rozhodovaly,
jestli půjdeme Teichreihe, nebo Kaubareihe,
nebo po mezi. To byla taková polní cesta
kolem polí a luk, blízko potůčku. Měly jsme

to asi 2 km. Naše škola byla nová, z červe-
ných pálených cihel. Do třídy jsme chodily
vždy dva ročníky. Když se školu obešlo na
dvorek, tak tam stálo tak osm záchodů. Čtyři
z jedné strany pro děvčata a čtyři z druhé
strany pro chlapce. Před vchodem byl velký
plac, a tam jsme chodili o velké přestávce,
snědli jsme si svačinu, pití nikdo do školy
nebral. Pak, když přestávka uplynula, tak jsme
se museli seřadit po třídách a šlo se dovnitř.
Měli jsme tyto učitele: Freulein Hax, Freu-
lein Wenzel a učitelé Schwarz a Schneider
a ještě jeden učitel, ale už si nevzpomínám,
jak se jmenoval. Pan učitel Schwarz ve škole
i bydlel. Chodil na lov a měl takového lovec-
kého psa. Učitelky se nesměly vdávat. Tak to
bylo. Ve všední dny jsem kamarádila s Lies-
betou Immichovou a v neděli s Liesbetou
Mojžíšovou. Ta neměla ve všední den čas,
musela na pole. U Immichů jsem byla často.
Liesbet byla nejstarší ze sourozenců. Měla
ještě bratra Martina, sestru Elli a pak se jim
narodil Helmut. Přicházel nás také zlobit
Fritz Duschků. Říkali jsme mu Fritzla. Jed-
nou jsme byli všichni venku na dvorku a ho-
nili jsme se. Na zemi tam byla taková stará
prkna. My jsme nevěděli, že je pod nimi
žumpa, do které tekly výkaly od kozy a pra-
sete. Fritzla na těch prknech skákal, prkna
praskla a on byl po prsa ve výkalech. Začal
hrozně brečet a my jsme se smáli a utíkali
jsme za ním domů, protože jsme byli zvě-
daví, co bude následovat. Jeho otec, když to
viděl a cítil, vzal ho za límec a vlekl ho pod
pumpu a pumpoval na něj tu ledovou vodu.
My jsme se radovali, protože nás tak často
zlobil.

Měla jsem také hračky. Míč, s ním jsem
pinkala o stěnu, házela do výšky. Potom ká-
ču, krásně malovanou. K tomu se udělal bi-
čík, kolem káči se zamotal, prudce odtáhl
a káča se točila, a když už chtěla přestat, tak
se na ni bičíkem šlehlo a ona se točila dál.
Také jsem měla dvě panenky. Hanchen – ta
měla dlouhé copy a zavírala oči, a pannu
kluka, to byl Willi. Také kočárek a peřinku
a knížku o dvou myších „Pops a Pepy a je-
jich rodiče“. Byly tam krásné obrázky, myší
maminka byla v zástěře, tatínek v kalhotách,

bydleli pod stromem v pěkném pokojíčku se svými dvěma syny. Ti lezli často dírou do spižírny vedle stromu a tam si pochutnávali na sýru a jiných dobrotách, i když to měli zakázané. Až se Pops jednou chytil do pastičky, která ho sice nezabila, ale k obědu ho dostala kočka.

V létě jsem často chodila na kopec Ziegenberg. Stoupání začínalo hned za stodolou. Šla jsem po mezi, pole zrál a v něm byly chrpy a divoký mák. Bylo to krásné. Z kopce byl krásný výhled. Přede mnou vesnice, městečko v rovině, kolem pole a výhled daleko, daleko. Zleva hory. Za mnou ještě jeden kopec. Tam se učili lítat na vzducholodích a dál byly lesy s vysokými stromy, smrky, říkalo se mu „Hochwald“, neboli „Vysoký les“. Tam jsme chodili na výlety. A to „Zur Tanne“, tam byla jedle samotná, nebo se chodilo „Zur Kreuzeiche“, to byl dub, křížem prorostlý. U něj byla i lavička. Chodilo se tam v neděli, přes Horní Meltu kolem myslivny. Výlety to byly dost dlouhé.

Když mi bylo asi tak 5 roků, byla zrovna sobota, maminka dala vaničku na zem, ohřála vodu, a že se budu koupat. Když jsem byla ve vodě, přiběhla k nám celá vyděšená Anna B., aby se šli naši podívat ven na oblohu. Bylo k večeru, už svítily hvězdy. Všichni jsme vyběhli. Bylo to strašidelné. Po celé obloze se táhla taková červeň, jako krev, a stále se to rozšiřovalo. Jen hvězdy zlatě svítily mezi tou červenou barvou. Všude venku stáli lidé a byli vystrašení. Říkali, že to je nějaké znamení, že bude válka. A byla. Hitler přišel k moci a válka začala ve 38. roce. Naše vesnice se přejmenovala, místo Husinec na Friedrichstein. Tatínek musel povinně do města Malmitz na práci. Tam musel pracovat v továrně na munici.

Bedřiška Bernhardtová, red. upraveno

ELIŠČIN PRŮVODCE LABYRINTEM SVĚTA DO RÁJE SRDCE

„...Za tou druhou zatáčkou jsme našli dědu ležet a nic se mu nestalo, jenom usedavě plakal. Strašně usedavě plakal. Ta představa, co

se stalo... velkej kopec, srázy ze všech stran... a děda měl jistou představu, že tu zatáčku ten kuň sám nevybere a že tudíž celej ten vůz s koněm skončí tam v té stráni, v tom srázu, s toho kopce dolů...“

Takhle líčí Eliška Dvořáková svým živým projevem jednu z příhod dlouhého putování z rodného Bedřichova Hradce v německé části Slezska do Čech. Motiv putování se nese všemi devíti díly jejího vyprávění. Putujeme v něm s potomky pobělohorských exulantů do poválečné Československé republiky, putujeme s malou holčičkou přes její dospívání až k dospělosti, putujeme s dívkou, vychovanou věřícími lidmi až ke zralosti její osobní a hluboké víry. Putujeme labyrintem složitě světa poloviny dvacátého století do ráje Eliščina vnímavého, láskyplného a chápacího srdce.

Eliška Dvořáková, tato vzrůstem drobná, ale lidsky velká žena, dokázala bezpečně vyčítit, kdo zrovna v jejím okolí potřebuje slyšet pár povzbudivých slov, kdo potřebuje pohladit, potěšit, pomoci. I před svou smrtí dokázala vše velmi prakticky zařídit tak, aby po ní nezůstaly žádné nevyřízené záležitosti, zanechala po sobě pořádek a lásku v srdcích těch, kdo ji znali.

Zhruba před patnácti lety mi svůj životní příběh vyprávěla do mikrofonu. Po řadě setkání vznikla asi desetihodinová nahrávka. Stávalo se, že jsme některé úseky nahrávaly znovu, když měla pocit, že byla k někomu nespravedlivá, nebo že se vše odehrálo trochu jinak. A díky spolupráci s řadou dalších lidí je teď toto vyprávění k poslechu i ke stažení na webových stránkách

www.dvorakova.wixsite.com/eliska.

Alena a Karel Štěpánovi

VÍRA, MOC A NÁSILÍ

Dostal jsem postupně tři různá zadání: Nejprve „Svoboda svědomí a násilí“, potom „Víra-moc-násilí“ a nakonec „Víra a násilí“. Chtěl jsem v zásadě dostát všem těmto titulům, ale je to nakonec hlavně o *nenásilí*.

Tím jsem se už dříve trochu zabýval (je to patrné z mnoha odkazů v poznámkách) a předpokládám, že právě to je důvod, proč jsem byl požádán o příspěvek.

Moc

Křesťané vzývají a vyznávají Boha „Všemohoucího“ – otázka vztahu *křesťanské víry* a *moci* je proto namístě.¹ Dlouhé období součinnosti církve a vrchnostenské moci a bezpočet příběhů zneužití této moci k oklešťování svobody „jinak věřících“ vedou automaticky k otázce, zda se křesťané nemají z principu odříci moci a tematizovat pouze tzv. „moc bezmoci“. Na druhé straně se nelze tvářit, že problematika moci neexistuje. Komunita víry neohrožuje uznání této skutečnosti, ale její popírání. Zneužití moci se lépe vystříhají ti, kdo si jsou jejich pokušení vědomi.²

Existují samozřejmě různé druhy moci; zde máme na zřeteli především moc jako dispozici mít věci „pod kontrolou“, mít vliv, autoritu, moci něco či někoho regulovat. To hned neznamená druhým přikazovat, ovládat je apod. Proto ono mluvení o „moci bezmoci“, resp. o moci, která není spojena s určitým výsadním postavením, s formálním „prvenstvím“ atd., není protimluvem. Když Ježíš říká učedníkům: „Ti, kdo platí u národů za první, nad nimi panují, a kdo jsou u nich velcí, utlačují je. Ne tak bude mezi vámi...“, není to o odřeknutí se autority nebo vlivu.³

Církev a zneužití moci

Se zneužitím moci uvnitř církve měly komunity víry po staletí neblahé zkušenosti. Klasickým středověkým textem proti moci

¹ Pojem „všemohoucnosti“ by si ovšem zasloužil revizi. Tradiční řecký výraz *pantokrator* – „vševládce“ –, který má na zřeteli aktuální výkon moci a nespívá k spekulacím o potenciální moci, lépe vystihuje smysl biblických pojmů vyjadřujících božskou svrchovanost.

² Problematice moci se u nás věnoval především Jakub S. Trojan. Viz jeho studie *Moc víry a víra v moc*, Praha 1993 a *Moc v dějinách*, Praha 1994.

³ Mk 10,42-45. Srov. i Mt 20,25-28; Lk 22,24-27. Lze také uvést Ježíšovo slovo z Jana 13,12-17, případně 1Kor 4,1 nebo 2Kor 13,4. Ty pavlovské pasáže se týkají moci uvnitř církve, ale protože se dovolávají učení a příkladu Kristova, jsou použitelné pro jakékoliv užití moci.

kléru se stal spis *Defensor Pacis* (Obránce míru) italského humanistického myslitele Marsilia z Padovy z roku 1324.⁴ Na to navázal reformátor Martin Luther, který sice kléru moc nad názorovými odpůrci odepřel, zato ji svěřil do rukou panstva. Světské autority mohou být podle Luthera žádány, aby tímto způsobem reformaci asistovaly; když tak nečiní, ztrácejí svou legitimitu. Neslavně se tento německý reformátor, jehož výročí jsme nedávno oslavovali, zapsal především tím, jak panstvo podnítil k nelítostnému zásahu proti sedlákům za tzv. selské války.⁵ Ještě asi méně omluvitelné je Lutherovo dovolání se světské moci proti křtěncům (anabaptistům), s nimiž se osobně nikdy nesetkal.⁶ Podobně postupoval švýcarský reformátor Huldrych Zwingli v Curychu. Užití síly proti křtěncům vyvolalo reakci v podobě tzv. Schleithemských článků z roku 1527 představujících jakési původní křtěnecké vyznání. Ty hlásaly dokonce radikální stažení se z jakéhokoli kontaktu s „bezbožným světem“, k němuž přiřadily i ze strany vrchnosti protěžované protestantské církve.⁷

V prvotní církvi bylo odmítnutí násilí pokládáno za samozřejmost. Církev si byla nepochybně vědoma, že svou oddaností Kristu jako *Pánu* se dostává do napětí vůči nárokům vnější moci, ale zároveň věděla, že se přitom musí obejít bez použití hrubé síly. Neměla se

⁴ Srov. Stephen Sykes, *Power and Christian Theology*, London/New York 2006, s. 60-62. Viz též Jiří Cetl *et al.*, *Průvodce dějinami evropského myšlení*, Praha 1985, 146-150.

⁵ Srov. „Proti loupeživým vražedným rotám sedláků“, in: *Martin Luther – výbor z díla*, přel. O. Macek *et al.*, Praha 2017, 292-297. Lutherovi připisovaná nauka o „dvojí říši“ (tj. dvojím způsobu Boží vlády) se stala záminkou k pasivnímu snášení či dokonce podpoře nacismu a dovolávali se jí i někteří luterští teologové na podporu Hitlerova režimu. Podle Luthera se křesťané podřizují světské moci tak, že jsou jí ve službě. Proto, když např. chybí kat, kvalifikovaný křesťan by se měl dobrovolně této funkce ujmout. (Srov. *Luther's Works*, Vol. 45,95. Cit. in: Sykes, *cit. dílo*, 63.)

⁶ Viz k tomu Jaroslav J. Pelikan, „Luther's Defence of Infant Baptism“, in: *Luther for an Ecumenical Age*, ed. Carl S. Meyer, St. Louis 1967, 202.

⁷ Viz k tomu Tony Lane, *Dějiny křesťanského myšlení*, přel. J. Bartoň *et al.*, Praha 1996, s. 168-169.

O křtěncích viz William R. Estep, *Příběh křtěnců*, přel. P. Macek, Praha 1991.

po Ježíšově vzoru donucovací síly bát, ale neměla ji ani sama praktikovat.⁸ Jejím postojem měla být *patientia*, což je latinský výraz označující trpělivost, snášenlivost, shovívavost, ale i odvahu a vytrvalost. Dnes v této souvislosti mluvíme o „nenásilí“, případně o „nenásilném odporu“. Církev proto z principu odmítala vojenskou službu: Patristická literatura – písemnosti tzv. apoštolských a církevních Otců prvních staletí církve – je vesměs pacifistická.⁹ Dokládá dobré povědomí o tom, že impérium, v jehož rámci církev působí, má i vojsko, a že mezi vojáky jsou i křesťané, ale zabítí jako způsob obrany „vyšších hodnot“ pokládá za odporující samotným základům křesťanství. Neznamenal to vzdání se myšlenky ovlivnění okolního světa. Počítalo se však s jinou mocí, než je brutální síla: s mocí Slova – křesťanské zvěsti o Kristu – jako Božího nástroje.

První nástiny tohoto pojetí jsou obsaženy v rané křesťanské literatuře, do systematické a přehledné podoby je dovedl Tertullian. Pojednával o zacházení s osobními i národními nepřáteli, promýšlel otázku křesťanů v armádě a naznačoval, jak mohou věřící odporovat bezpráví a neužívat přitom jeho metod. Jako synové pokoje se mohou nechat zabít, ale ne zabíjet. Odpor vůči násilí musí být nenásilný, protože jen hnutí, které je tak silné, že se může zříci nečistých prostředků, násilníka odzbrojí. Podobně mluvil i Origenes: Učedníci nemohou utratit jakýmkoli způsobem život ani nejhorsího člověka. Nejsme blázni, nevystavujeme se hněvu císaře nebo vládce, který nás může bít, mučit nebo dokonce zabít bez dobrého důvodu. Kdybychom si však chtěli koupit přízeň lidí tím, že budeme vraždit, že budeme žít nevázaně, divoce nebo modlářsky, byla by to příliš vysoká cena. Stejně o zabíjení mluvil Lactantius: Ten, kdo se snaží odplatit za své poškození, touží vlastně napodobit toho, kdo ho poškodil. Kdo napodobí zlovolníka, nemůže být sám dobrý.¹⁰

⁸ Srov. např. Karl Barth, *Kirchliche Dogmatik* IV/3, Zollikon-Zürich 1959, 549.

⁹ Srov. Jean-Michel Hornus, *It Is Not Lawful For Me To Fight*, Kitchener 1980.

¹⁰ Srov. Hornus, *cit. dílo*, 213nn.

Církevní Otcové nebyli ovšem tak naivní, že by si představovali, že uplatnění křesťanské *patientia* může hned přivodit kýžený výsledek. I ti nejradikálnější z nich byli smířliví vůči těm, kdo pro svou slabost podleli a dali se na vojnu. V prvních stoletích jim postupně bylo odpuštěno, ti nenásilní mezi nimi byli tolerováni a ti, kteří zabíjeli, byli pardonováni. Nakonec byli věřící nuceni zapírat své skutečné přesvědčení. I tak byla církev obviňována z „nespolupráce“, a tedy z oslabování státu. Navíc, vzhledem k tomu, že stát byl pokládán za něco nutného či dokonce „prozřetelného“, zavánělo vyhýbání se službě v armádě (tím, že ji za úplatu konal někdo jiný) pokrytectvím.¹¹ Tak to samozřejmě nemohlo zůstat.

Konstantinismus

Změna, k níž došlo za císaře Konstantina v roce 313, mohla být proto zpočátku vnímána pozitivně jako přijetí společenské odpovědnosti. Křesťané, jejichž počet stále rostl, mohli armádu pokládat za administrativní orgán k zajištění veřejného pořádku a bezpečnosti. Další vývoj ovšem všechna pozitiva myšlenky „křesťanské společenské odpovědnosti“ popřel. Od dob Neronových až zhruba do počátku čtvrtého století hleděla veřejnost na křesťany jako na cizí těleso, jako *tertium genus*. Jakmile se zjistilo, že křesťané nejsou jen odnoží židovstva, klesli v očích úředníků impéria na těžko postižitelné „podzemní hnutí“. Pro svou nezávislost se jevílo jako přímé ohrožení císařské svrchovanosti. Je možno tolerovat židy, ale nelze tolerovat křesťany oddané Ježíši, který do panteonu bohů nepatří. Pro antiku byli křesťané vlastně ateisty. To se Konstantinovou konverzí od základu změnilo. Křesťané získali takřka „přes noc“ politickou moc, kterou po určitém váhání začali používat k vynucování jednoty víry. Z hlediska impéria a jeho zájmů už neexistoval rozdíl mezi pohany a křesťany. Do deseti let se pak situace na císařském dvoře vyvine směrem k jednoznačné podpoře křesťanského kultu. Křesťanství se stane výlučným

¹¹ Kdosi trefně poznamenal, že „pohané půjdou a budou bojovat, zatímco křesťané se budou modlit, aby pohané bojovali dobře“.

náboženstvím oficiálních představitelů impéria. Pohanství se přes noc stane *religio illicita* – náboženství nedovolené. Zavládl „césaropapismus“ (symbióza státu a církve), pod nímž bude komunita víry v následujících stáletích duchovně strádat. Kořenem problému byla iluze, že „křesťanské impérium“ – politická jednotka zahrnující všechny věřící – je něco, co existovat může, a dokonce musí. Stát tak byl automaticky posvěcen a vše, co stálo mimo něj, bylo najednou nesvaté, ne-li „satanské“. Pokonstantinští křesťané pokládali imperiální násilí nejen za morálně tolerovatelné, ale za shůry seslané dobro a křesťanskou povinnost. Lidé jsou najednou nuceni, aby se stávali křesťany; jakýkoliv „disent“ je herezí, bludem, který je třeba vymýtit. Hrůzy této násilné christianizace nejlépe symbolizovali vojenští mniši, kteří během křižád (křížových výprav) vojsko doprovázeli a šíření „křesťanstva“ vyvražďováním co největšího počtu „nevěřících“ hájili. Podobnou roli sehrála španělská *inkvizice* (instituce úředních výslechů), na jejíž příkaz jednaly světské a duchovní autority koordinovaně, aby „ohněm a mečem“ udržovaly jednotu nauky a víry. Tzv. „islámský stát“ tu měl velkou dějinnou inspiraci.

Politika nenásilí

Spočívá křesťanská „odpovědnost za pozemské město“ nutně v tom, že máme věci „pod kontrolou“ (do vlády volíme ty, kdo se hlásí ke křesťanské víře), nebo v tom, že budeme „kvasem a solí“, jak o tom mluví evangelium? Předkonstantinská a na ni navazující radikálně-reformační vize odporu, který neodvrací násilí násilím, má i své současné obhájce. Mezi nejznámější z nich patřil nepochybně John Howard Yoder, církevní historik, biblista a především teologický etik. Nenásilí není podle Yodera stažením se z politiky. Yoder se distancuje od postoje „schleithemské konfese“ a výslovně odmítá názor, který zapovídá kontakt se „světem“ jenom proto, že v něm dochází k donucení a násilí. Jeho nejznámějším dílem je jeho *Ježíšova politika*¹² (The politics

¹² Její druhé upravené vydání z roku 1994 bylo podkladem českého překladu. Viz John H. Yoder,

of Jesus) z roku 1972. Yoder čte evangelijní podání a celé novozákonní svědectví tak, že mu z toho vychází Ježíš jako politicky (společensky) angažovaný Mesiáš zakládající mezi svými následovníky nové lidské společnosti, které násilí odmítá. Všechna tvrzení o Kristu a o církvi jsou politicky formativní: Tvoří jinou *polis*, jiný způsob lidského společenství, a jím jsou následně samy formulovány. Kdo je to Ježíš, nelze vědět bez toho druhu pospolitosti, kterou on kolem sebe tvoří – skrze jiný způsob zacházení s odpůrci, s násilím, s penězi, s problémem vůdcovství, s korupcí, skrze nové pojetí vztahu mezi mužem a ženou, mezi rodiči a dětmi, mezi pánem a otrokem atd. Zapuzení Ježíše znamenalo odmítnutí této *novoty*, této nové společenské možnosti, již on ztělesňoval a již začal mezi těmi, kdo jeho poselství přijali, budovat, protože ohrožovala stávající společenský řád a jeho autority.¹³

Základní skutečností křesťanské víry, která má rozhodující význam i pro křesťanské chování ve světě, je Boží jednání v Ježíši Kristu. Yoder proto pléduje pro „historiografickou revizi“: Vládou skutečně Césarové, anebo žijeme ve světě, kde se mocenská situace změnila, kde tím, komu je všechno podřízeno, je Ježíš Kristus? Skrze to, co se odehrálo v životě, díle, smrti a vzkříšení Ježíše Krista, ustavuje Bůh, podle Yodera, *nový řád*, v němž dochází k základnímu rozlišení mezi mocí a násilím. Násilí je odmítnuto, zatímco s potenciální konstruktivností moci se počítá.¹⁴ Tak jako církev nesmí

Ježíšova politika, přel. P. Macek, Benešov 2004.

¹³ Yoder tím odmítl tvrzení vlivného amerického historika Rolanda Baintona, že křesťané prvních tří století žádnou „politiku“ neměli. Srov. R. Bainton, *Christian Attitudes Toward War and Peace*, Nashville 1980.

¹⁴ Yoder pracuje – s odkazem na Ko 1, 15-17 a další novozákonní místa, kde se mluví o „mocích“ – s tezí, že „moci“ (mocenské struktury všeho druhu) byly Bohem stvořeny, aby sloužily dobrému. Ony však „upadly“ a neslouží. Místo toho hledají své vlastní rozšíření. Staly se z nich modly - v tom smyslu, že vyžadují, aby jim člověk sloužil jako něčemu, co má absolutní hodnotu. Ježíšovým úkolem bylo zrušit tento ideologický nárok a on toho svou smrtí docílil: odzbrojil tyto mocnosti - zbavil je jejich schopnosti vyvolat iluzi své absolutní legitimacy, „veřejně je odhalil“ a tak „nad nimi slavil vítězství“. Viz *Ježíšova politika*, 133-157.

dovolit, aby dějiny psali jen politici vítězové, nesmí si ani nechat vnutit jiné důvody pro své morální rozhodování než ty, které přináší novozákonní zaslíbení. Nový život, který je v Kristu ustaven, má nesmírné společenské důsledky, ale ty jsou určitými politickými prostředky (technikami donucení, apod.) z principu nedosažitelné: Bůh jedná se zlem jinak.¹⁵

Yoder není jediným teologem, který mluví o politickém Ježíši. K této myšlence se hlásí i známý německý novozákoník Gerhard Theissen. Theissen dochází ve svém spisu o historickém Ježíši¹⁶ k závěru, že Ježíšovo působení znepokojilo židovské i římské autority. Obě skupiny spojoval stejný zájem, a proto zřejmě na jeho likvidaci spolupracovaly. Ježíš se ocitl mezi mlýnskými kameny moci. V jiné své studii Theissen rozlišuje mezi politikou v širším (aristotelském) smyslu, označujícím všechny cesty k uskutečnění dobra v obci, a v užším (machiavellském) smyslu, označujícím techniky získání a udržení moci. Ježíš sám v onom užším slova smyslu politicky angažován nebyl a ukřižován podle římského práva být neměl. Ježíš svým mesiášským nárokem ovšem o politickou změnu stál, jen upřednostnil ten způsob vlády, který užití násilí redukoval. Použil politickou symboliku nenásilí a stoupence získával díky tomu, že jim umožňoval na suverenitě nenásilné moci participovat. Vyznamenání a zhodnocení bezmocných

¹⁵ Znamé místo v Římanům 13 nelegitimuje podle Yodera svévoli státní moci. Fráze o „nesení meče“ pouze popisuje skutečnost, že křesťané jsou tak jako každý jiný podřízeni soudní a policejní pravomoci vlády. Ta však nezahrnuje trest smrti nebo válčení. Římanům 13 není proto v napětí s „kázáním na hoře“. Obě místa vedou Ježíšovy učedníky k tomu, aby se nepodíleli na samolibosti, která se říká „odplata“ nebo „spravedlnost“. Srov. *Ježíšova politika*, 186-202.

¹⁶ G. Theissen, A. Merz, *Der historische Jesus*, Göttingen 1966. Znamé místo v Římanům 13 nelegitimuje podle Yodera svévoli státní moci. Fráze o „nesení meče“ pouze popisuje skutečnost, že křesťané jsou tak jako každý jiný podřízeni soudní a policejní pravomoci vlády. Ta však nezahrnuje trest smrti nebo válčení. Římanům 13 není proto v napětí s „kázáním na hoře“. Obě místa vedou Ježíšovy učedníky k tomu, aby se nepodíleli na samolibosti, která se říká „odplata“ nebo „spravedlnost“. Srov. *Ježíšova politika*, 186-202.

jako nositelů moci bylo jeho záměrem. V jeho činech tak můžeme podle Theissena rozpoznat cíl veškeré občanské politiky, jež se snaží spolu s omezením použití hrubé síly omezit i moc privilegovaných. V tomto smyslu byl jeho projekt *politickou* záležitostí i v případě, že se přidržíme dnes převažující úzké definice politiky a politického.¹⁷

Yoder klade větší důraz na to, že dnešní učedníci jsou evangelijním příběhem voláni na tutéž cestu nenásilné lásky v poslušnosti Ježíše Krista. Následování Ježíše znamená vznik společenství, které si osvojuje *jiné* hodnoty než jeho okolí a spolu s nimi i způsob, jak je uvádět do života. Církev, která sama představuje „mocenskou strukturu“ svého druhu, je „mesiášským společenstvím“ žijícím ve starém světě pod novým řádem; ten již byl Ježíšovým příchodem „inaugurován“ a začal platit. Posláním křesťanů je poslušnost a věrnost jejich Mistru s vírou, že nakonec je to Bůh sám, kdo nese poslední odpovědnost za tuto jejich strategii v konfrontaci se světem.

Pacifismus

Pacifismus je postoj, který válku a násilí zavrhuje. Ten termín vychází z latinského výrazu *pacem facere*, „činit/působit pokoj“, jehož základem je Ježíšovo blahoslavenství z Mt 5,9: „Blaze těm, kdo působí pokoj, neboť oni budou nazváni syny Božími“. Křesťanské denominace, které výslovně proklamují pacifismus, jsou někdy označovány jako „mírové církve“ (Peace Churches). Kritici pacifismu jej odmítají jako nerealistický morální absolutismus. Především pro protestanty je pacifismus herezí. Nejznámějším mluvčím tohoto odmítnutí byl významný americký morální teolog Reinhold Niebuhr. Niebuhr, který se dříve sám ke křesťanskému pacifismu hlásil, jej odsoudil jako pokus následovat požadavky „kázání na hoře“, jež jsou pro hříšného člověka nedostižným ideálem a svádějí k sebeklamu a pýše.¹⁸

¹⁷ G. Theissen, „The Political Dimension of Jesus' Activities“, in: W. Stegemann, B. J. Malina, G. Theissen (eds.), *The Social Setting of Jesus and the Gospels*, Minneapolis, 2002, 225-250.

¹⁸ Podle Niebuhra je zcela naivní snažit se na základě

Yoder a další teologové navazující na „radikální reformaci“ (Stanley Hauerwas, James Wm. McClendon a jiní) se hlásí k pacifismu, jehož se tato kritika netýká. Křesťanský pacifismus je podle nich neoddelitelný od samé struktury křesťanské teologie (od základních teologických výpovědí) a ještě určitěji od křesťanské praxe, jež s touto teologií koresponduje. Principy a kritéria, říkají, jsou k ničemu, jestliže nejsou utvářeny praktikami, které lidi formují. Soudy „praktické moudrosti“ křesťanů budou jiné než soudy těch, kdo takto formováni nejsou. Za „křesťanský“ pacifismus lze jistě označit i jiné postoje, ale *tento* postoj je tím jediným, pro nějž je Ježíš zcela nepostradatelný. Inkarnace znamená, že Ježíš není normativní nejen z dogmatického hlediska, ale také pro způsob svého života. Celý jeho život lze interpretovat jako nenásilný odpor vůči strategiím zla – na osobní i společenské rovině. Přijetí „kříže“ není cestou, již se v dějinách dosahuje dokonalosti, ale tím, co se líbí Bohu a co přichází k dobru lidem. Je to ona životní možnost či alternativa, která, řečeno s apóstolem Pavlem, je „Řekům“ samozřejmě „bláznovstvím“, ale těm, kdo věří, „Boží moudrostí a Boží mocí“.¹⁹

V širší veřejnosti je nejznámějším představitelem nenásilného odporu americký kazatel Martin Luther King, od jehož násilné smrti uplynulo letos 50 let. Cílem Kingova úsilí bylo smíření lidí – schopnost žít s těmi, kdo jsou jiní. Nešlo mu o zastrášení, ale o překonání zla dobrem. King zůstával pod vlivem Niebuhra k pacifismu dlouho kritický. Trval na tom, že pacifismus není všelék. To, že Mahatma Gándhí uspěl v Indii, znamená, že by mohl uspět všude. I on tvrdil, že pacifisté podceňují lidskou hříšnost. Toho,

Ježíšova vyhnání prodavačů a směnárníků z chrámového nádvoří (Mt 21,12n a paralely) a několika výroků o „meči“ popřít, že Ježíšova etika byla absolutní a nekompromisní. Co je jalovějšího, ptá se Niebuhr, než budovat celou etiku na exegetickém sporu, zda Ježíš, když na konstatování učedníků "Pane, tu jsou dva meče," odpověděl "To stačí," (Lk 22,38), myslel „to nám postačí“ anebo „dost už s tímto“. (Srov. Reinhold Niebuhr, *Why the Christian Church Is Not Pacifist*, London 1940, 15n.)

¹⁹ 1Kor 1,24.

kdo chce druhým ubližovat, musíme zastavit i násilím. Agresi a bezpráví nelze tolerovat. Ani při svém prvním vstupu do veřejného politického života King ještě pacifistou nebyl. Pro gándhiovský pacifismus získali Kinga až afroameričtí hlasatelé nenásilí. Ti jej také zasvěcovali do Gándhiovy taktiky odmítnutí „odvetného úderu“ na základě principu, že „zákon odvetného úderu je zákon multiplikace zla“. King se po hlubším seznámení s Gándhího filosofií stal natrvalo jeho stoupencem. Pacifismus neznámá pasivitu vůči zlu. Není přece donucení jako donucení: Nenásilí, které chrání fyzickou integritu protivníka, nelze obvinít z „nelásky“. Pacifismus není bezhříšný, ale je to *menší* zlo. Yoder připomíná, že King chápal cestu nenásilí jako svědectví Ježíši Kristu. Všechny jeho výroky o „kříži“ se týkají utrpení podstupovaného z vědomé volby postavit se silám bezpráví zranitelným způsobem.²⁰

Církev a stát

Zodpovědný stát koná to, co umožňuje církvi konfrontovat lidi se zvěstí evangelia, na tom se asi všechny tradice shodnou. Legitimní užití násilí, které zajištění takového prostředí někdy vyžaduje, neznámá, že křesťané přijímají souhlasně každé násilí, které stát koná. Největším pokušením státu je dát svému násilí takřka „náboženský“ význam: hlásat svou vlastní poslední důležitost. Církev musí být proti takové mýtické sebeglorifikaci státu na strážní a musí neustále volat stát k jeho legitimním funkcím.

Podle dědiců odkazu radikální reformace nemůže církev chtít být jen další mocenskou (zájmovou) skupinou, která chce prosazovat dobro. Církev naplňuje svou společenskou odpovědnost tím, že je příkladem, že je svědectvím, tvořivou menšinou, formovanou svou poslušností příkázání nenásilné lásky. Nenapadá struktury státu, ale zůstává sama sebou. Tím je relevantní pro etické formování širší lidské komunity. Nejde o to, vidět církev a svět jako dva nesmiřitelné monolity nebo nějak drammatizovat jejich střet.

²⁰ Srov. John H. Yoder, *For the Nations*, Grand Rapids 1997, 125-147.

Společenství víry, které se leckde i dnes stává obětí politického násilí, musí především vědět, že přítomné „konstelace moci“ nemají poslední slovo.

Yoder spolu s ostatními zdůrazňuje, že cílem křesťanské sociální etiky není morální dokonalost, ale „menší nedokonalost“. Všude, kde křesťan v Boží síle volí „lepší“ namísto „dobrého“ a lásku namísto kompromisu, hřích ustupuje. To, že takové vítězství nad zlem zůstává neúplné, nemění nic na tom, že je možné. Všude tam, kde je láska k bližnímu rozšířena na naše nepřátele, kde se i ve své „nejspravedlivější při“ odříkáme násilí, je dosahováno nové kvality lidství²¹

Yoder ovšem nikdy úplně neztotožňuje všechny tradiční způsoby křesťanského zacházení s mocí s konstantinismem, jakkoli jej vnímá velmi široce.²² Dokáže si představit, že ten, kdo se podílí na vládě, se na ní po své konverzi podílí jako křesťan. Jsou oblasti, kde se církev či její jednotlivý úd může chovat a chová průkopnický nově. Církev lze pak vnímat jako svého druhu experimentální laboratoř, nové paradigma vytvářející půdu pro jiné hodnoty, jako živou alternativu společnosti strukturované kolem odvetných sankcí a jiných tradičních projevů mocenské kontroly. Yoder zde navazuje na švýcarského teologa Karla Bartha. Barth odmítá vnímat stát (či svět) bez vztahu ke Kristu. Jak církev, tak stát jsou pod Kristovou vládou. Zde podle Bartha reformace selhala: Mluvila o státu bez christologického základu – nezávisle na Kristově statusu a díle vykoupění. Podle Bartha jsme tam, kde Nový

21 Pospolité (politický a eklesiologický) význam vyznání Kristovy vlády vyjadřovaly některé raně-křesťanské doxologie: 1Pt 2:9-10 (v návaznosti na Ex 19:5-6): „Vy však jste 'rod vyvolený, královské kněžstvo, národ svatý, lid náležející Bohu', abyste hlásali mocné skutky toho, kdo vás povolal ze tmy do svého podivuhodného světla. Kdysi jste 'vůbec nebyli lid', nyní však jste lid Boží.“

22 K případům konstantinismu patří podle Yodera fúze církve a státu, církev sloužící konkrétní podobě společnosti, církev žehnající takové společnosti – bez identifikace s ní, církev podporující sekularizaci, církev ztotožňující se s určitým politickým cílem atd. Srov. J. H. Yoder, „The Otherness of the Church“, *Mennonite Quarterly Review* 35 (1961), 286-296.

zákon mluví o státu již z podstaty věci v christologické sféře. Je to nižší rovina, než když se mluví o církvi, nicméně se jedná o tutéž jedinečnou sféru Kristovy vlády. Mezi nimi je třeba rozlišovat – žádná komunita není pohlcena tou druhou – ale je to vztah *pozitivní*. Vnitřní řád křesťanské komunity, reflektující způsob, jímž komunita víry spravuje své věci, neexistuje jen pro její dobro. Je to řád *paradigmatický*, představuje při vši své partikularitě model pro tvorbu a realizaci lidských řádů vůbec.²³ I podle Yodera spočívá specifikum křesťanské společenské etiky v příkladnosti církve jako modelu „božího království“. „Praktiky“ křesťanského společenství představují vzor a příklad pro jiné lidské skupiny a pospolitosti. Když se ukáže, že jeho „pilotní projekty“ jsou účinné, mohou být použity i jinde.²⁴

Spravedlivá válka a policejní akce

Tzv. „absolutní pacifisté“ byli i v rámci mírových hnutí vždy v menšině. Většina těch, kdo usilovali o mír mezi národy, byla ochotna připustit omezené užití síly k sebeobraně nebo k prosazení spravedlnosti a ochraně nevinných. Hlásili se tak k doktríně „spravedlivé války“, stanovující podmínky, za nichž lze ozbrojený konflikt připustit. Vzhledem k tomu, že mluvení o „spravedlivé válce“ bývalo politiky často zneužito k ospravedlnění agrese nebo násilí, které své oběti už nerozlišuje, je tento termín přijímán pacifisty s nedůvěrou.

Někteří pacifisté by asi dokázali tolerovat užití násilí, které by mělo parametry „policejní akce“, nevyhnutelné pro záchranu obětí něčí zvěle, přísně cílené a řízené náležitou autoritou v rámci zákona (nebo mezinárodních smluv). Také Yoder a s ním mnozí další rozlišují mezi válkou a legitimní policejní akcí. Je rozdíl mezi jednostrannou, nevyprovokovanou vojenskou agresí a mnohostrannou mírovou operací na ochranu civilního obyvatelstva. Energické a koordinované

23 Srov. K. Barth, *Kirchliche Dogmatik* IV/2, Zollikon-Zürich 1955, 815-824.

24 Srov. Yoder, *Body Politics*, Nashville 1992. Kniha má podtitul: *Pět praktik křesťanské komunity před zraky přihlížejícího světa*.

policejní úsilí vede zpravidla k zadržení pachatelů a k prevenci příštích útoků. Bývá také nejen rezervovanější než vojenský úder, ale je i politicky účinnější.

Žádný křesťan nemůže legitimně odmítnout spolupracovat s policií, tj. s násilím, které je v nejvyšší míře omezeno a jehož cílem je odvracet násilí horší. S vojenskou službou je to jiné: Zde jde o střet obyčejných lidí povolanych do zbraně, kdy násilí má chránit jednu lidskou skupinu proti druhé. Problém je v tom, že mezi velkou policejní akcí a malou válkou je často jen nepatrný rozdíl a propaganda často účelově ospravedlňuje to, co má všechny znaky mezinárodního banditství, jako nutnou policejní akci. Proto by tento termín měl být používán jen pro limitované zásahy proti jedincům či skupinám, které lze právem pokládat za obecně škodlivé a protispolečenské. Základní cíle policejních opatření zahrnují vždy reintegraci pachatelů do normálního společenského života.²⁵

Výročí mobilizace z roku 1938 nás nutí ještě k jedné poznámce: Je samozřejmě rozdíl mezi obrannou válkou a agresí, která si v ničem nezadá s mezinárodním terorismem, a to bez ohledu na to, zda potenciální obrana republiky proti Hitlerovi byla tehdy reálná, nebo ne. Dnes jsme v jiné situaci. Pokud nasazení zbraní hromadného ničení nutí všechny občany, aby se vlastně pokládali za „účastníky boje“, pak je rozlišení mezi válkou a terorismem velmi problematické.

Pro křesťany pak zůstává v platnosti i metoda „neúčasti“, tj. aplikace gándhíovského nenásilí jako techniky schopné přivodit obrat. Odzbrojuje skupiny i jedince, kteří si myslí, že jsou naši nepřátelé, tím, že jim odmítá ustoupit, ale zároveň odmítá s nimi bojovat.

Závěrem bych rád ocitoval amerického teologa česko-chorvatského původu Miroslava Volfa z jeho knihy *Odmítnout nebo obejmout*, věnované etnickým čistkám

²⁵ Protestantský filosof Paul Ricoeur rozlišuje ve své knize *Stát a násilí* důrazně mezi válkou a násilím, které používají k tomu určené orgány státu. Srov. P. Ricoeur, *Etat et Violence*, Geneva 1957, 13-14.

v bývalé Jugoslávii. „Je možné, že ve světě násilí je důsledné neodplácení a nenásilí nemyslitelné. Je možné, že tyranů je potřeba sesadit z trůnu a šílencům je třeba zabránit v rozsévání zkázy. Rozhodnutí Dietricha Bonhoeffera zúčastnit se pokusu o zneškodnění Hitlera je dobře známým a přesvědčivým příkladem takové úvahy. Je také možné, že jsou nutná určitá opatření, zahrnující i připravenost použít násilí, aby se tyrané a šílenci vůbec nedostali k moci a aby se spoustě běžných násilníků, kteří chodí po našich ulicích, zabránilo v jejich násilných činech. Je možné, že ve světě zaplaveném násilím není problémem, zda „násilí nebo mír“, ale spíš to, „jaké formy násilí lze tolerovat, abychom zabránili tomu společenskému ‚míru‘, který je udržován pod nátlakem prostřednictvím mlčky trpěného bezpráví“. (...) Když se však člověk rozhodne, že na sebe místo svého kříže vezme vojenskou výstroj, neměl by pro to hledat ospravedlnění ve víře, která hlásá ukřižovaného Mesiáše.“²⁶

Petr Macek

ČEŠTÍ EXULANTI A LUŽIČTÍ SRBOVÉ

Do Lužice směřovaly v době protireformace tisíce českých i slovenských exulantů. O exulantech a jejich koloniích v Lužici i o jejich vztazích k novým vrchnostem bylo už leccos napsáno. Avšak jak se setkávali příslušníci slovanských národů a jaké byly jejich vztahy? Srbové v Horní Lužici byli větším dílem katolíci a Dolní Lužice byla od českých hranic daleko. Exulanti chtěli zůstat blízko hranic a hledali blízkost evangelíků. To je odpověď jen velmi povrchní, a navíc špatná. Před mnohými lety jsem ji vyčetla

²⁶ M. Volf, *Odmítnout nebo obejmout*, Praha 2005, 338n. Je namístě ovšem připomenout, že Bonhoeffer sám stál o to, aby jeho čin byl „kristovský“ odpovědný, a pokusil se jej interpretovat jako „zástupné přijetí viny“. Srov. D. Bonhoeffer, *Etika*, přel. B. Vik, Praha 2007, 251-279 (zvl. 267n, 272-274), a též, *Na cestě k svobodě*, přel. M. Černý, M. Heryán a J. Šimsa, Praha 1991, 72n. Srov. k tomu i P. Macek, „Pacifismus Dietricha Bonhoeffera“ in *Křesťanská revue* 84/1 (2017), 16-19.

někde ve starší literatuře a hornolužické kláštery a několik konfliktů exulantů s katolickou klášterní vrchností se zdály ji potvrzovat. Avšak, jak jsem byla poučena, i v Horní Lužici byla většina (90 %) lužic kosrbského obyvatelstva evangelická. To znamená, že čeští exulanti v 17. století nacházeli pravděpodobně daleko častěji útočiště v srbských vesnicích a farnostech, než jak se dosud předpokládalo. A protože obě slovanské řeči jsou si blízké, Češi se mezi Lužickými Srby snadno a beze zbytku asimilovali.

Také v 18. století, když hledali čeští exulanti práci jako nádeníci a drobní řemeslníci, nacházeli ji i mezi Lužickými Srby. Jenže osobní vztahy jednotlivců se dají zpětně těžko vypátrat, pokud je exulanti sami nezmínili ve svých životopisech. Ale jen nepatrný zlomek počtu exulantů je doložen životopisy. Díky jim můžeme jmenovat aspoň několik exulantů, kteří mezi Lužickými Srby žili. (Potomky exulantů do Slezska bude zajímat, že například Lukáš Papež, příbuzný husineckých rodin Papežových, se neusadil v žádné české kolonii, nýbrž cítil se dobře mezi Lužickými Srby.) Avšak jen několik málo osobních životních osudů českých exulantů nám nezodpoví celou otázku vzájemnosti českých exulantů a Lužických Srbů. Bezpochyby by nám pomohlo několik pracovních mikrohistorických studií, a to jak pro situaci v 17. , tak v 18. století. (Vděčná témata pro mladé historiky.)

Srbské evangelické sbory hledaly kazatele často stejně těžko jako nově vzniklé české exulantské sbory. Řada českých kazatelů, kteří se v 17. i v 18. století ucházeli o srbské fary, neuspěla pro neznalost řeči, které se vzdor slovanské příbuznosti přece jen nebyli schopni dostatečně naučit. Avšak někteří srbskou řeč zvládli a v srbských sborech dobře posloužili. V evangelických sborech, kde sloužili faráři znalí češtiny, se zvláště v 17. století sbíraly hned také skupiny českých exulantů. V 18. století byla už většina českých exulantů silně ovlivněna bratrskou tradicí a luterským pietismem, a proto se tíže srovnávali s luterskými ortodoxními kazateli. Přesto se museli nejednou i s jejich službou

spokojit. Plně porozumět lužické srbstině nebylo pro Čechy na první setkání hned snadné, ale bylo přece snadnější než porozumět Němcům. Čechům v gebhardsdorfské kolonii, kteří nemohli dostat českého kazatele, sloužil v roce 1741 každých 14 dní srbským kázáním kazatel Johann Christoph Wiederauf.

Kromě česky nebo německy mluvících exulantů z Čech a Moravy přicházeli do Lužice ve větším počtu také exulanti ze Slezska. Ti mluvili německy, ale někteří také polsky. Zvláštní prostor k setkávání se i dalších národností se vytvářel na půdě obnovené Jednoty bratrské. Někteří němečtí moravští bratři uměli také česky a někteří sloužili později i v lužickosrbských místech nebo v diaspoře. Patří k nim i známý africký misionář Georg Schmidt, který působil více než dva roky v dětském ústavu v Uhystu nebo o generaci mladší Heinrich Hickel, který byl pracovníkem v Kleinwelka. Česká exulantka, diakonka a zasloužilá pracovnice mezi českými svobodnými sestrami Marie Kateřina Jelínková dostala ve svém stáří v Kleinwelka místo k odpočinku a dožití.

Proplétání jednotlivých etnik a jazyků v Horní a Dolní Lužici je navíc obohaceno více méně pokojným soužitím katolické a luterské církve, přičemž v luterské církvi proti sobě stála ortodoxie a pietismus v jeho různých podobách. Reformovaná církev nebyla v Sasku trpěna, ale silná tradice staré české Jednoty bratrské přispěla do herrnhutského společenství svým nemalým podílem. V Horní Lužici se tak v 17. a 18. století zhuštěně obrážela na poměrně malém prostoru celoevropská situace. V takovém zhuštěném soužití etnik, národností i náboženských přesvědčení je otázka mezilidských vztahů jistě v mnohém ohledu zajímavá a bude snad v budoucnosti historiky více zaměstnávat.

Průkopnickým přínosem k poznání vztahů mezi Lužickými Srby a českými i slovenskými exulanty je právě vydaná práce Dr. Lubiny Mahling: *Verflechtungsraum Lausitz. Böhmisch-ungarische Exulanten und Lausitzer Sorben. Begegnungen und Beziehungen im 18. Jahrhundert.* (ISBN 978-3-9816961-7-2,

možno objednat u Domowina-Verlag GmbH, Tuchmacherstr. 27, 02625 Bautzen). Vzdor řídkým pramenům podchycuje autorka aspoň některé osobní vztahy českých exulantů k Lužickým Srbům, ale tady čeká na historiky ještě mnoho mravenčí práce. Více se dočteme o lépe doloženém vztahu Čechů a Lužických Srbů v herrnhutské Jednotě bratrské. Autorka čtenáře seznámí s úvahami o možnosti těsněji semknout práci herrnhutských pracovníků mezi Lužickými Srby a Čechy, se vztahy mezi českými sbory (Nizké, Berlín) a srbským sborem v Kleinwelka (kterého se přidržel i výše zmíněný Lukáš Papež) a také s působností řady pracovníků a pracovníc různých národností, kteří pracovali jak mezi Čechy, tak mezi Lužickými Srby (patřila k nim i Papežova dcera Anna). Herrnhutští pracovníci stejně jako luterští kazatelé z řad exulantů nebo jejich potomků působili jako prostředníci mezi různými kulturami. Mezi nimi vynikl zvláště kazatel Jiří Petermann, původem Slovák, kterého známe z Berlína a později z Drážďan. Autorka mu věnuje zvláštní pozornost. Petermann působil nějaký čas jak v Horní, tak v Dolní Lužici. V Klixu zřídil seminář, v němž byli nejen připravováni mladí teologové na službu v lužickosrbských sborech, nýbrž byli tu vzděláváni i učitelé pro službu v lužickosrbských vesnických školách a chlapani ve školním věku tu mohli nabýt potřebných vědomostí pro dobrý start svého studia na vyšších školách. Vedle svého srbského sboru měl Petermann kolem sebe v Klixu i pozoruhodnější skupinu českých exulantů (mezi nimiž zas najdeme jméno Lukáše Papeže). Později působil Petermann v Dolní Lužici, kde připravoval k tisku zpěvník v dolno-lužické srbštině a sám písně překládal (jak víme odjinud, překládal také písně do češtiny pro herrnhutský český zpěvník). Tito prostředníci mezi kulturami zajímají autorku nejvíce. Po svých studiích pramenného materiálu dochází k závěru, že tito lidé „nemohou být uchopeni esencialistickým pojetím národa. Na jejich životních cestách se daleko více projevuje etnicita na základě aktivní vícejazyčnosti, která se odvíjí od konkrétní

situace a tu a tam osciluje v závislosti na kontextu. V průběhu svého života se pohybovali v různých kulturních a jazykových kruzích a zároveň působili jako prostředníci mezi nimi ...“ (s. 81-82). Autorčinu pozornost poutá kromě toho i otázka vznikajícího povědomí slovanské vzájemnosti, jak je vnímána v některých souvislostech ve spletité lužické situaci.

Je to pozoruhodné dílo, které upozorňuje na dosud pomíjené otázky, otvírá diskusi a je pobídkou k dalšímu bádání.

Edita Štěříková

TĚŠÍNSKÝ EXULANT KAŠPAR MOTĚŠICKÝ

Těšín byl v epoše renesance a baroka jedním z nejvýraznějších středisek duchovního života evangelíků v habsburské monarchii. Celé těšínské knížectví bylo v době, kdy bylo v rukou Piastovců, především knížectvím luteránů. Není divu, že z tohoto území pocházelo několik evangelických spisovatelů, jejichž jazykem mohla být – vzhledem k velmi různorodé národnostní situaci tehdejšího Těšínska – němčina, čeština a polština (a byla jím v některých případech přirozeně i latina). Zvláště v 17. a 18. století je toto území spojeno s několika českými autory duchovní poezie, modliteb, kázání, rozjímání apod. Přestože rekatolizace po roce 1620 přicházela do Slezska postupně a nikdy zde nepotlačila reformační hnutí úplně (slezským protestantům byly brzy povoleny tzv. chrámy milosti), každého z těchto literátů potkal svízelný osud exulantů rozptýlených na Slovensku, v Lužici nebo v Sasku. Jde převážně o osobnosti, které dosud unikaly větší pozornosti literární a kulturní historie, což ovšem neplatí o Jiřím Třanovském, jenž se stal (především ve 30. letech 20. století) až kultovně uctívaným symbolem česko – slovenské „jednoty a svornosti“, ale o většinu dalších, z nichž nyní upozorníme na Kašpara Motěšického.

Motěšický, narozený roku 1651 v Těšíně, pocházel z rodiny protestantských kněží

působících v horním Slezsku. Jeho děd byl seniorem luterských kazatelů na Těšínsku. Po Bílé Hoře působila rodina Motěšických na území dnešního polského Slezska, sám Kašpar Motěšický byl knězem českých exulantů, nejprve v Adelsdorfě (nedaleko Lehnice) a od roku 1675 až do své smrti (1689) pak působil u velké české komunity v lužické Žitavě, jež byla pod ochranou saského kurfiřta. Patřil k troufalým mužům české emigrace, jež se nevzdávali tajných misíí na česká území a pronikali často až do Prahy, kde využívali především okolních vinic (jak nám ostatně sugestivně a autenticky vykreslil už Jirásek v *Temnu*). Historikové české emigrace líčí, jak právě Motěšický byl obviněn pražským magistrátem z toho, že káže ve sklepích, přisluhuje večeři Páně a vede tajné evangelické schůze v hospodě ve Strašnicích.

Mezi jeho literární tvorbou je velmi početně zastoupena produkce kazatelská. Motěšický přeložil z němčiny postilu, sám napsal soubor šestadvaceti kajících kázání *Suscitabulum poenitentiae*, Budič pokání (předmluvu k tomuto dílu vydal M. Sládek v antologii z barokní prózy *Vítr jest život člověka*), známe též jednu jeho pohřební řeč. Bezesporu nejzajímavější Motěšického prací je *Ruční knížka*, jež vyšla poprvé v roce 1687, ale pak ještě mnohokrát i posmrtně (v roce 1708 se stala prvním tiskem Václava Klejcha, nakladatele proslulých žitavských „špalíčků“, „nejsmělejšího a nejchytřejšího ze všech“ exulantů). Motěšického kniha, sdružující v jednom svazku modlitby a písně určené pro každodenní duchovní život nejširších vrstev, byla intenzivně pašována do českých zemí, máme důkazy o její široké oblibě (dnešní literární historií je označována jako „bestseller“ pobělohorské literatury) a také o jejím nebývalém rozšíření mezi evangelíky ve Slezsku a na severní Moravě.

Mezi písněmi *Ruční knížky* je několik překladů z němčiny a textů přejatých ze starších exulantských zpěvníků (např. z *Cithary Sanctorum* zmíněného Jiřího Třanovského), ostatní patří k původním výtvorům Motěšického. Třeba *Písnička tužebná v melancholii a zármutku postaveného křesťana*, je stylizována jako úzkostná osobní výpověď člověka, jemuž není dopřána radost, a který proto netrpělivě očekává Boží pomoc (a snad o ní začíná i pochybovat). Podobně jako v Komenského útěšných spisech navštíví pochybovače hlas, jenž oponuje a utěšuje rozvrácenou duši. Píseň je – jak to bývá u evangelických básníků běžné – ovlivněna motivy i slohem starozákonních žalmů (srov. „přischly kosti k kůži mé“). Modlitební texty, s největší pravděpodobností původní Motěšického cyklus, se kromě obvyklého zaměření na základní období církevního roku a jednotlivé denní doby orientují výrazně na privátní sféru člověka, na prožívanou každodennost. Nechybí ani modlitby reflektující situace nejrůznějších stavů a profesí, spojených většinou se středními a nižšími vrstvami. Typickou je v tomto směru *Modlitba kupce neb handlíře*, která demonstruje, jak důsledně v každé situaci luteráni spoléhali na Boží milost (jedině Bůh může umožnit, abych nešidil a obchodoval čestně!). Zdá se, že tato krátká modlitba by mohla být s velkým prospěchem užívána současnými obchodníky („Uchovej mě také od zlořečeného lakomství a žádosti peněz...“). Modlitba právě věřícího křesťana zůstávajícího v krajině modlářské je ukázkou jiného typu prozaických textů Motěšického knihy. Míří bezprostředně na situaci utajených českých evangelíků, jež zůstali v rekatolizovaných Čechách (v salaších modlářů). Tento literárně propracovaný text, zaplněný expresivní prorockou dikcí, je naléhavou prosbou o záchranu před obžernými psi (katolickým kněžstvem) a vyvedení z království Antikrista.

Jan Malura

KONFERENCE A ČLENSKÁ SCHŮZE 2018

Konference a členská schůze se konaly v západním sboru Českobratrské církve evangelické v Plzni 6.10.2018. Naše setkání zahájil místní farář bratr Luděk Korpa bohoslužebným úvodem a poté jsme vyslechli přednášky, mající vztah k významným historickým událostem roků 1618 a 1918. Prof. dr. Jan Kumpera ze Západočeské univerzity v Plzni měl téma „Osudový rok 1618 a jeho důsledky“, emeritní synodní senior Joel Ruml „100. výročí vzniku Republiky československé a Českobratrské církve evangelické“ a doc. dr. Petr Macek z Evangelické teologické fakulty UK „Víra, moc a násilí“. Všechny přednášky postupně otiskneme. Odpoledne jsme vyslechli varhanní koncert Pavla Brahy, který přednesl díla J. S. Bacha, D. Brassaie, W. Byrda, J. Ernsta, J. K. Kuchaře, J. Pachelbela a D. Zipoliho.

Výroční zpráva za dobu od minulé členské schůze (7.10.2017)

Minulá členská schůze a konference se konaly v sobotu 7. října 2017 ve sborovém domě a v kostele Českobratrské církve evangelické v Šumperku. Zpráva o členské schůzi vyšla ve věstníku EXUALNT č. 45 (1/2018). Tato členská schůze zvolila nový výbor a revizní komisi spolku a jejich náhradníky. Členy výboru byli zvoleni. Mgr. Jan Bistranin (předseda), MUDr. Josef Čáp, Mgr. Pavel Čáp, Mgr. D. Rut Nývltová, Ing. Dobroslav Stehlík, Jiří Šmída. Náhradníky: Rudolf Braha, Mgr. Petr Brodský, Ing. Alexandr Drbal, Mgr. Romana Fojtová, Mgr. Petr Hlaváček, Mgr. Miroslav Jelinek, doc. PhDr. Hana Marešová, Ing. Tomáš Stodola, Zdeněk Špringl, Ing. Pavel Taraba, Vladimír Tomín. Revizní komise: Alena Brahová, Ludmila Jirsáková, Pavla Svobodová. Náhradník revizní komise: Jiří Němeček.

Výbor s náhradníky a zástupci revizní komise jednal v roce 2018 zatím dvakrát. 26.1.2018 se sešel se zahraničními účastníky kurzu kazatelů ČCE. Tentokát se

zúčastnili setkání pouze Marie Provazníková z Veselynivky a Marianna Sláviková z Reformované křesťanské církve na Slovensku. Sestra Sláviková měla úvodní biblické zamyšlení a sestra Provazníková nás seznámila se situací na Ukrajině a ve sboru. Výbor se zabýval hodnocením činnosti v předchozím období a s akcemi připravovanými v roce 2018 (zájezd, konference).

26. 5. 2018 se výbor zabýval zejména daňovým priznáním, přípravou konference, pamětní deskou manželům Jelínkovým v Oráčově, archivací spolkových dokumentů, návrhem JUDr. Pavla Jelínka na pojmenování některé nové pražské ulice „Zelovská“. Zároveň jsme popřáli vše nejlepší MUDr. Josefu Čápo, který letos dovršil sedmdesátiny.

Osobnostem, které se výrazně zasloužili o naplňování cílů, k nimž je činnost spolku EXULANT zaměřena, udělujeme cenu Jana Amose Komenského Orbis terrarum. V loňském roce byla cena udělena Editě Štěříkové, Pavlu Smetanovi a Miroslawu Jelínkovi. I tom byly informace ve věstníku č. 45.

Spolek Exulant platí webovou stránku „Exulanti“ společnosti MyHeritage. Obsah stránky vytvářejí členové Exulanta, věnující se genealogii. Stránka obsahuje informace o desítkách tisíc potomků pobělohorských exulantů a je významným zdrojem genealogických informací. O jejím významu svědčí mimořádná návštěvnost a počet zapojených členů. Některé z uživatelů tyto informace vedou i k hlubšímu zájmu o hodnoty a životní směřování předků.

V sobotu 3. 2. 2018 se konal v Žaclěří 10. ročník Memoriálu J. A. Komenského, tentokrát k 390. výročí bratrského exilu do Lešna. Už po páté se Memoriálu zúčastnili i zástupci Vyšší státní školy J. A. Komenského z Lešna. Při pietním setkání u pomníku rektor školy prof. Maciej Pietrzak ve svém pozdravu zmínil, jak se škola, která loni získala akreditaci k udílení magisterského titulu v oblasti pedagogiky, snaží navazovat na Komenského odkaz. Jsme rádi, že se původní nápad MUDr. Josefa Čápa ujal, memoriál se koná už 10 let a zveme další

účastníky do dalšího ročníku, tentokrát 2.2.2019.

V návaznosti na loňský zájezd na Ukrajinu a instalaci pamětní desky v Mirotíně zastřešil Exulant návštěvu pěveckého sboru ze Zdobunova v ČR, která se konala ve dnech 12. – 16. 4. 2018. Sbor vystoupil v Šumperku, Liberci, Žatci a Lovosicích. Všude byl kladný ohlas. Zdobunovští velice spolku Exulant děkují.

Ve dnech 6. – 8. 5.2018 se konala „Pout' za Janem Amosem do Lešna“. Autobusový zájezd byl zorganizován MUDr. Josefem Čápem a Mgr. Miroslavem Jelínkem. Návštěva Lešna byla mimo jiné spojena s účastí na slavnostním „Dnu patrona školy Jana Amose Komenského“, odhalením pamětní desky k 390. výročí příchodu Komenského a Českých bratrů do Lešna a přednáškou Mgr. Rut Nývltové „Čeští bratři na Volyni v době 2. světové války a po ní“. Obšrná zpráva o celé akci vyšla ve věstníku Exulant č. 46 (2/2018). Akce měla velice kladný ohlas a organizátorům za přípravu úspěšné pouti velice děkujeme.

V neděli 26. 8. 2018 se konalo tradiční setkání reemigrantů, jejich potomků a dalších zájemců v Trpístech. Setkání bylo opět velmi dobře navštívené. Na program byla zařazena i vzpomínka na loni zesnulého bratra Vlastimila Pospíšila, dlouholetého člena výboru Exulanta a kazatele sboru BJB. Sbíрка, která byla na setkání vykonána, byla zaslána na účet Exulanta, za což velice děkujeme. Díky patří i kynšperskému sboru ČCE a rodině Brahově. Věříme, že tato setkání budou i v dalších letech pokračovat.

Publikační činnost v uplynulém období se soustředila na vydání dvou knih Edity Štěříkové – „O kolonistech v exulantské kolonii Friedrichův Hradec v pruském Slezsku“ a „Jan Jeník (1748-1827), český kazatel v Berlíně“. K tisku by měl být v letošním roce připraven sborník z konference „Exulanti, vyhnanci a uprchlíci“, konané v roce 2015.

V roce 2018 vyšla dvě čísla informačního věstníku EXULANT se zprávami o naší činnosti. Protože se počet odběratelů

věstníku v roce 2017 snížil, bylo nutno snížit i jeho náklad. V současné době vychází v nákladu 975 kusů.

V příštím roce připravujeme instalaci a odhalení pamětní desky manželům Jelínkovým na kostele ČCE v Oráčově. O datu a programu budou členové Exulanta informováni. Chtěli bychom uskutečnit pravidelný zájezd, o němž bude podána informace na dnešní členské schůzi. Máme několik prací, které by bylo užitečné vydat tiskem, ale je třeba posoudit naše finanční možnosti. Počítáme s tím, že příštím roce vyjdou opět dvě čísla věstníku Exulant.

Velice děkuji všem členům a náhradníkům výboru a revizní komise za jejich práci, sestře Vimpelové za vedení účetnictví a vše co s tím souvisí a všem členům a příznivcům za podporu. Díky ní může zapsaný spolek Exulant existovat a vyvíjet činnost.

Jestliže považujeme za počátek obnovení činnosti spolku reemigrantů sjezd „Návrat do země otců“ v roce 1993, máme za sebou 25 let činnosti. Dovolím si říci, že činnosti úspěšné. Ovšem mnoho se za tu dobu také změnilo – vždyť je to téměř doba jedné generace. Znovu proto apelujeme na mladší členy spolku i na mladé potomky exulantů a zájemce o jeho činnost, aby se aktivně do činnosti Exulanta zapojili. Za dva roky budou volby orgánů spolku a bylo by dobré jejich omlazení.

Jan Bistranin

ZAPOMENUTÁ HISTORIE

Předposlední víkend v březnu jsem, jako správný patriot, jel podpořit lovosické házenkáře do Plzně ve čtvrtfinále české ligy. V autobuse, ve kterém se vezla i většina hráčů lovosických Lovců, byl také přítomen jeden z nich, Roman Jelínek. V databázi MYHERITAGE pana Hlaváčka, se jméno Jelínek při vyhledání mužského tvaru objeví 638 krát, ženském 548 krát! Proto se mi toto jméno i ve mnou zpracovávaném rodokmenu (ancestry) 174 krát vyskytuje v mužské nebo

ženské podobě. Jedná se totiž o významnou rodinu pocházející z exulantského prostředí.

S tímto vědomím jsem tomu Romanovi, jehož prarodiče i rodiče znám, vzal jeden výtisk publikace o Mirotínu a Českém Háji. Podal jsem mu to se slovy „abyste věděl, odkud pochází vaši předci“! Jeden z jeho spoluhráčů to oglosoval, „z pralesa“! Měl to být vtip, nakonec se tomu všichni okolo zasmáli. Celé to ovšem ukazuje na to, jak málo víme o své historii a jak málo si jí vážíme. Přitom počátek historie této rodiny je u pana Hlaváčka datován do 16. století, kde je doložen dokonce jeden náš společný předek ve 12. generaci, Václav Jelínek (*1580 v Kutné Hoře). Jednoho z mnoha dalších přímých předků nacházím, asi jako prvního rozeného exulanta, Pavla Jelínka narozeného 1751 ve Velkém Fridrichově Táboře (zem. 8. 12. 1796 Čermín).

Cesty Jelínků na Volyň, působení jejich rozvětveného příbuzenstva tam, jsou již o trochu známější. Stejně tak i jejich život v ČSR po reemigraci v roce 1947. Ovšemže se jméno Jelínek nachází i mezi obyvateli Bohemky nebo Veselynivky, dokonce i v Banátu, a to ještě někteří z nich zůstali v oblasti Zelova. Je třeba také podotknout, že se tato jména, respektive tyto rodiny po reemigraci v roce 1947 převážně usadily na Litoměřicku, popřípadě na Šumpersku.

Nechci vůbec glorifikovat jedno jediné jméno, takových rodů se zejména mezi exulanty u pana Hlaváčka najde mnohem víc. Například jméno Andrš 719 krát, Bureš 408, Hart 414, Jersák 694, Rajchrt 325, Němeček 226. Tak by se asi dalo pokračovat ještě dlouho. Spíše jsem chtěl ukázat na to, jak málo se staráme o veřejné povědomí o tom, co předcházelo dnešní době. Přitom jsou místa, kde se dá do minulosti ve vzpomínkách současníků zabrousit. V případě jmen zmíněných to jsou především weby <http://exulant.evangnet.cz/> a <http://www.scvp.eu/>, na kterých se můžeme potkat s velkou spoustou informací minimálně z doby sto let nazpět! Přejí všem,

aby si našli dost času na návštěvu těchto stránek a aby tam našli i pro ně něco zajímavého!

Lubomír Sazeček

MALÝ PRŮVODCE VELKOU HISTORIÍ

Vzpomínky čerpače Vodních zdrojů a zapeklitá historie

Čtenáři Exulanta už vědí, že jsem v době normalizace nastoupil, jako jeden z mnoha nepohodlných, do „funkce“ čerpače u Vodních zdrojů. Jedna z lokalit, kde jsme čerpali z vrtu vodu a zjišťovali její kvalitu a průtokové množství, byly Chocnějovice. Je to obec mezi Mohelnicí nad Jizerou a Podhorou. V dolní části vesnice u Mohelky byly tři chalupy, pod nimi byla silnice a pod silnicí vodní mlýn s náhonem z říčky Mohelky. Za mlýnem stál můstek, kde cesta odbočovala k myslivně. Naše maringotka stála na louce u vrtu mezi hájovnou a Mohelkou.

Při čerpání jsme jezdili po nejbližším okolí měřit průtoky okolních potůčků i hladiny soukromých studen a pramenů u Českého Dubu. A dolů po proudu Mohelky až do Mohelnice, kde se Mohelka ztratila v Jizeře.

Mohelnice je známá románskou rotundou z druhé poloviny 12. století. Pod ní je malý a upravený hřbitov. Naproti za Jizerou v kopci stál hrad, později zámek, dnes chráněná upravená zřícenina „Zásadka“. Na Zásadce se vystřídalo mnoho majitelů, mimo jiné Jiří z Poděbrad a Václav Budovec z Budova. Po Bílé hoře Valdštejnové připojili zámek k panství Mnichovo Hradiště a vlastnili ho až do roku 1945.

U Mohelnice, pár metrů od soutoku Mohelky s Jizerou, jsme měřili průtok teplého pramene. Při jedné jízdě mě zastavil traktorista a požádal mě, abych ho odvezl s propíchnutým kolem na traktorovou stanici do Loukovce (asi 4 km). Cestou mi vběhl před auto (zn. Trabant) bažant, který mi rozbil pravý blinkr. Sebral jsem bažanta a hodil do

kufru. Cestou mi traktorista sdělil, jestli si uvědomuji, že je to trestný čin. Že bych měl bažanta na místním úřadě odevzdat. A on že je předsedou místního mysliveckého spolku. „Tak to mám malér,“ řekl jsem. „Kdepak, dělal jsem si legraci,“ řekl, a pozval mě večer do Loukovce na pivo. Domluvili jsme se, že je vlastně synovcem našeho velmi dobrého známého z Turnova.

V Chocnějovicích jsme měli velkou havárii při spouštění čerpadla do vrtu. Autojeřábek mechanicky uvolňoval lano a nedíval se na kladku, když se čerpadlo mírně vzpříčilo, kladka vypadla ze závěsu a čerpadlo o váze několika metrůků zahučelo do vrtu. Já jsem při spouštění uvolňoval kabel a vůbec nevím, jak se mi podařilo kabel pustit a uskočil z náspu. Ukázalo se, že autojeřábek byl mírně opilý a z probdělé noci unavený. Naštěstí u Loukova byla vrtná souprava, kterou postavili k našemu vrtu. Vrtmistr spustil do vrtu něco jako harpunu, ale moc nám naděje nedával. Po několika pokusech harpuna zachytila spadlý kabel a čerpadlo se podařilo vytáhnout. Kdyby se čerpadlo nezachránilo, vznikla by několika milionová škoda. Vedení podniku se o havárii nedozvědělo. Nebo možná jo? Drobné škody opravily dílny. To byl můj nejnebezpečnější zážitek z působení u Vodních zdrojů.

Asi sto metrů od maringotky za Mohelkou stály již zmiňované tři chalupy. Ta uprostřed proti mlýnu byla zájezdní hospoda, kterou vedli manželé Hornovi. Štěpán Horna byl kovářem a vynálezcem zemědělských strojů. Mám od něj reklamní letáčky z posledních pražských veletrhů v roce 1949, kde vystavoval pračku na brambory a okružní pilu, o kterou měly zájem rakouské firmy. Obchod se samozřejmě neuskutečnil. Byl to rok největšího znárodnění a likvidací soukromých řemeslnických dílen. Pan Horna se přestěhoval do jedné ze tří chalup u Mohelky, kde měl prodejnu potravin, později sousedskou zájezdní hospodu. V ní se skutečně večer scházeli nejbližší sousedé a někdy se sezení protáhlo. Při jedné prodloužené soušed hajný při hovoru o houbaření prohlásil,

že za hodinu (bylo asi půl dvanácté), nasbírám houbařský košík samých pravých hřibů. Vsadil se s ostatními o litr rumu.

My, co jsme na něj čekali, jsme nezaháleli. Po hodině hajný přišel s košem plným krásných hřibů, čerstvě nasbíraných. Nebyla to houbařská latina. Vzal mě jednou do lesa v době, kdy houby moc nerostly a našli jsme jich zase hodně. Je fakt, že jsme proběhali hodně lesa a pan hajný se „startkou“ u pusy mě pořádně prohnal – byl nejméně o 15 roku starší.

Jednou jsem se mu nabídl, že ho odvezu do Českého Dubu na pohřeb a po pohřbu jsme se zastavili u Hornů na utopence. Požádal mě, abych na něj chvíli počkal, přinesl mi bažanta. Když odešel, dozvěděl jsem se od paní Hornové, jak mohl tak rychle toho bažanta ulovit. „Podívejte se na něj pořádně, ten není střelenej, oni je krmí se slepicema.“

Přivezl jsem ho domů a nevěděli jsme, jak se bažant upravuje. V kuchařce M. D. Rettigové je návod: Vezmi 12 bažantů... Tak jsme se do pečení pustili s jedním bažantem. Pořádně jsme ho spařili jako slepici, a než jsme ho oškubali nebo z něj peří vyrvali, tak kůže byla celá děravá. Později jsme se dozvěděli, že u bažanta se peří škube za studena. Přesto nám velmi chutnal.

Další stanoviště bylo v lese u Loukova, vzdáleného od Chocnějovic sedm kilometrů. Byla to lokalita, kde jsme jenom měřili místní zdroje. Vesnice je také u Jizery. Sousední vesnice jsou Loukovec a Koryta.

Při jedné cestě jsem u lesa potkal starší paní (55-60 roků), jak veze na velkém trakaři plně naloženém čerstvě nasekanou trávu, přikrytou plachtovinou. Nabídl jsem se, že jdu do vesnice, tak ji pomůžu. Podala mi popruhy, které jsem si upevnil na ramena a stěží trakař zvedl. Naštěstí cesta byla většinou z kopce. Po celou dobu mojí spanilé jízdy jsem se snažil, aby paní nepoznala, že melu z posledního. A to jsem si myslel o sobě, jaký jsem „Jůra“! Naštěstí jsem ji víckrát s trakařem už nepotkal. Po této zkušenosti si myslím, že emancipace je asi správná.

Nedaleko Loukova je zámek Sychrov. Historie místa, kde se zámek nalézá, sahá do 15. století. Nejprve to byla tvrz a později panský kamenný dům v majetku České královské komory. V létech 1690-93 postavila šlechtická rodina Lamottů z Frintropu malý barokní zámek, který byl součástí svijanského panství. To jim věnoval císař za věrné služby v třicetileté válce. Byl to majetek konfiskovaný české šlechtě.

Roku 1748 koupil toto panství František z Valdštejna. Roku 1820 koupil Sychrov Karel Alain Gabriel Rohan, původně kníže z Bretaně. Jeden z 10 nejstarších a nejslavnějších knížecích rodů. První zmínka o nich je z roku 951.

Po Vídeňském kongresu byl vyzván panovníkem k návratu do Francie. Knížecí rodina zůstala na Sychrově ku prospěchu okolí a zámku. Zámek přestavěl na velkolepé empírové sídlo (1834). Novogotická přestavba je z roku 1847-1862. Všechny umělecké a řemeslné práce vykonávali místní občané.

Knížecí hrobka je v Loukově v kostele Nejsvětější Trojice. Rohanové žili na Sychrově až do roku 1945. Byli odsunuti, protože se hlásili k říšským občanům. Poslední dědička sychrovského panství princezna z Rohanů, Marguerite hraběnka Kottulinski, nechtěla rodný zámek vrátit. Naopak oceňovala, že Sychrov je v lepším stavu než byl před válkou. Byla velkou mecenáškou a jednou ze zakladatelek mezinárodního „Spolku přátel Sychrova“. Zemřela v roce 2012. Dožila se 89 roků.

Naše maringotka se přestěhovala na novou lokalitu do krásného prostředí Českého ráje do údolí Plakánku pod hradem Kost a později do Střehomi. Údolí Plakánku bylo roku 1990 vyhlášeno chráněnou přírodní rezervací, přesto tam byla povolena těžba dřeva. Vznikly nenahraditelné škody na floře a fauně. Údolí bylo rozježděné těžkou těžební technikou. Komu údolí Plakánku patří a kdo to povolil? Stát nebo restituenti, kteří dostali hrad, jenž prý byl v tak dobrém stavu, v jakém za soukromých majitelů nikdy nebyl? Psalo se, že to byl po Karlštejnu

nejlépe udržovaný hrad. Restituenti Kinští – Dal Borgo – ihned požádali o dotaci z evropských fondů na obnovu hradu, kterou samozřejmě dostali. Připomíná mi to restituovanou část Sázavského kláštera. Odhadní cena je šest milionů korun, a benediktíni nabízejí prodej za deset milionů korun (z denního tisku 10.3.2018). Jaký to rozdíl mezi dědici Rohanů na Sychrově a Kinských na Kosti!

Naše bydlení, maringotka, stála na louce u vrtu, který měl mimořádně silný pramen, asi 50 litrů za vteřinu. Nedaleko stál vodní mlýn na říčce Klenici, v případě nedostatku vody byl připraven elektrický pohon. U mlýna byla i pila. Mlýn už nebyl v provozu, i když byl zcela funkční a všechno mimořádně zachovalé. Voda v potoce už tehdy (1970) nestačila na pohon mlýna. Dále u cesty byl státní statek a vedle byla budova bývalé sodovkárny. Měřili jsme tam studnu. Požádal jsem předsedu, zda bych se mohl podívat na půdu, že sbírám staré lahve. Povolil mi, abych se podíval kam chci, ale že už tam byl učitel z Bouzova a odvezl plný vozík starých krámů. Na půdě bylo mimořádně uklizeno. Měl jsem ale štěstí. Mezi trámy byly udusané plevy jako tepelná izolace a tam jsem objevil zahrabaný velký hrnec z kouřové keramiky. Mám ho doma jako vzpomínku na čerpání a měření vody v Plakánku.

Při jednom pohledu z okna, asi tři metry od maringotky, jsem pozoroval čápa, jak se prochází po louce a hledá nějakou zatoulanou žábu. Najednou se zastavil a pak rychle udělal několik dlouhých čapích kroků, zabořil zobák do země, vytáhl krtka, nadhodil si ho až k otvoru zobáku, kde mu zlomil vaz, znova nadhodil, a potom už měl čas pomalu ho nasoukat do krku. S napětím jsem pozoroval, jak se ta boule pomalu sune až na konec čapího krku. Celou tu dobu jsem se ani nehnul, abych ho nevyrušil. Čáp si klidně, jako by před chvílí nespáchal mord na nic netušícím krtkovi, důstojně odkráčel.

My jsme měli možnost služebně navštěvovat překrásné sobotecké okolí. Od Střehomi po Sobotku, ze Sobotky na Humprecht,

Vesec, vesničku, kde se zachovaly původní roubenky, až k semtínské lípě, k Podkosti a k hradu Kost.

Na Kosti se vystřídalo mnoho šlechtických majitelů, ale pro nikoho to nebylo stálé sídlo. Zastupovali je správci hradu. Hrad založil okolo roku 1349 Beneš z Vartemberka a od roku 1414 následovali Házenberkové, Zdeněk Lev z Rožmitálu, Šelenberkové, Biberštejnové a od roku 1551 Lobkovicové.

V roce 1632 koupil hrad Albrecht z Valdštejna. Po jeho zavraždění 1634 se vrátil hrad a sobotecké panství Lobkovicům. Hlavní zásluhu na tom měla Polyxéna z Lobkovic, žena Viléma z Rožmberka. Druhý manžel Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic byl hlavní osobnost katolických stavů. Polyxéna ukryla po pražské defenestraci ve svém domě místodržící Martince a Slavatu.

Roku 1637 koupil hrad Kost Heřman Černín, hejtman starého města pražského. Pod jeho velením a za osobní přítomnosti probíhala poprava 27 českých pánů. Mohl si užít pohledu, jak umírá jeho bratr Diviš (jediný katolík mezi popravenými) a jeho kdysi největší přítel a vzor ve všem, co spolu podnikali, Kryštof Harant s Polžic a Bezruč a také písař starého města pražského Mikuláš Diviš z Doubravína, který byl odsouzen jenom k přibití jazyka k popravčímu trámu a po sejmutí měl být popraven. Karel z Lichtenštejna v domněnání, že mučení nepřežil, mu dal milost. Městský písař zázračně mučení přežil a po deseti letech měl smutnou povinnost určit totožnost hlav vystavených u mostecké věže

Historik Josef Pekař v knize o Kosti napsal: „Jeden ze zvlášť obratných podnikatelů, spekulantů mezi šlechtou Heřman Černín z Chudenic“. Nejenom on, veškerá katolická šlechta se podílela na konfiskaci majetku nekatolické šlechty a zámožnějších měšťanů. U obecního lidu trvaly církevní prověrky až do tolerančního patentu 1781.

Na závěr ještě několik zajímavosti z Plakánku a jeho okolí. U Kosti a nedaleko zdi hradního pivovaru je psí hřbitov. To jsme ještě neznali význam slova „páníček a jeho mazlíček“. Na tom „mazlíčkovském“ velmi neutěšeném prostředí bylo několik desítek plechových cedulí, na kterých byly napsány rodokmeny zakopaných psů, které bohatostí rodokmenů přesahovaly často rody bývalých majitelů zámku.

Sobotka byla rodištěm básníka Václava Šolce (1838-1871) a Fráni Šrámka. Do Sobotky jezdili v době obrození na letní pobyt Jaroslav Vrchlický, F. L. Turnovský (spisovatel, básník překladatel a herec, oženil se se švagrovou J. K. Tyla) a další. Jejich výlety směřovaly obvykle do údolí Plakánku ke skalní studánce Roubenka, o které se zmiňuje F. Šrámek.

V jakém stavu je dnes údolí Plakánku a jaké nenávratné škody vznikly kácením lesa? Neměl jsem možnost se osobně přesvědčit. Už mi to nedovoluje zdravotní stav (*pozn.red.: údolí Plakánku se revitalizuje a znovu zve k návštěvám*).

Josef Mundil

ZÁVĚREM

Děkujeme Vám všem, kteří pamatujete na činnost spolku Exulant svými finančními příspěvky. Z vašich darů hradíme i náklady na vydávání a rozesílání věstníku, který vychází v nákladu téměř 1000 ks. Číslo účtu spolku Exulant je **209898309, kód banky 0800**. Podmínkou členství v našem spolku není osobní "příslušnost" k exilu, resp. k re-emigraci. Do svých řad zveme všechny zájemce o dědictví české reformace. Přihlásit se můžete písemně na adresu spolku nebo emailem na exulant@evangnet.cz. Z každé přihlášky máme radost. Po obdržení přihlášky Vás zařadíme do adresáře pro zasílání věstníku.

EXULANT, zapsaný spolek, srdečně zve na každoroční

K O N F E R E N C I,

kteřou pravidelně pořádá pro připomenutí významných událostí z dějin české reformace, českého náboženského exilu a návratu potomků pobělohorských exulantů do staronové vlasti.

Letošní konference se bude konat

v sobotu 12. října 2019

v baptistickém sboru v Praze 4, Na Topolce 14

Zahájení konference bude **v 10.00 hod.** Po úvodních bohoslužbách uslyšíme přednášky Mgr. Jana Hudce: Vikář Rudolf Šedý a záchrana dětí z Ukrajiny ve dvacátých letech minulého století;

Mgr. Romany Fojtové: Reemigrace potomků exulantů po 1. světové válce.

Od 14.00 hod se bude konat koncert žáků kytarové školy neboli „Kytarového gangu“ pod vedením Mgr. Pavla Čápa.

*****

Výbor zapsaného spolku **EXULANT** svolává

VÝROČNÍ ČLENSKOU SCHŮZI,

která se uskuteční **v sobotu 12. října 2019 od 13.00 hodin**

v baptistickém sboru v Praze 4, Na Topolce 14

Program:

1. Ustavení členské schůze (prezence, volby skrutátorů, zapisovatele a ověřovatele zápisu)
2. Udělení čestného členství spolku Exulant
3. Výroční zpráva o činnosti spolku od minulé členské schůze (6.10.2018)
4. Zpráva o hospodaření spolku za rok 2018 a současný stav financí
5. Zpráva revizní komise
6. Další informace, návrhy, diskuse

Nemůžete-li se valné hromady zúčastnit, je vhodné, abyste písemně zmocnili jiné členy sdružení k zastupování. Připravte si podněty pro naši další činnost.

Informační věstník zapsaného spolku **EXULANT**. Vydává **EXULANT, zapsaný spolek**. Vychází 2x ročně.
Sídlo spolku i redakce: Jungmannova 22/9 (Husův dům), 110 00 Praha 1 – Nové Město, Česká republika.
<http://exulant.evangnet.cz>, registrace MK ev.č. E23692 ISSN 1801-514X